CİLT: 23 AĞUSTOS 1975 SAYI: 263

yeni ufuklar

YIL: 1975 YENİ SAYI: 263

UFUKLAR

AYLIK SANAT, DÜŞÜNCE DERGİSİ

Kurucusu :
ORHAN BURİAN
(1914 - 1953)

CANSEVER'İN HAKLI - HAKSIZ ÖFKESİ

Vedat Günyol

Yeni Ufuklar'ın Haziran sayısında *Üç Ozan* başlığı altında üç ozanla ilgili yazım çıkmıştı. Birbirinden bağımsız ozanları, bir ansiklopedi okuyucusunun bilgi merakını doyuracak yoğunluk sınırında kalarak anlatmaya çalışmıştım. Edebiyat akımları üstüne özgün yorumlar getirmeye elverişli olmayan bu tür yazılarda, ister istemez, o güne kadar yerleşmiş bazı klişeleşmiş sözlerden yakasını sıyıramıyor insan. Ben de, bir yerde Metin Eloğlu için şöyle deyivermişim: «Eloğlu'nun Garipçilerden kopuşu, *Türkiye'nin Adresi*'nde tamamlanır. Artık şair, İkinci Yeni diye adlandırılan, soyut, anlamsız, kapalı, öz ve biçim özelliklerine kaymıştır.» Biraz savrukça olan bu sözler, İkinci Yeni şiir akımının, İlhan Berk ve Turgut Uyar'dan sonra gelen (kendi sıralamasına göre) şairi Edip Cansever'i şaşırtmış ve de öfkelendirmiş. *Yeni Ufuklar*'ın Temmuz sayısı için *Soyut, Anlamsız, Ka-*

palı başlığı altında bir yazı gönderdi. İkinci Yeni şiir akımını anlamsızlıkla suçlayanları eleştiren bu güzel yazıyı okumuş olmalısınız. Ne var ki, Edip Cansever'in burada beni nişan tahtası olarak kullanması hayli şaşırtıcı oldu. Nasıl olmasın ki, ben bugüne kadar «anlamsız» sözünü kullanmış değildim, ne şiir için, ne de hikâye ve roman için. Ayrıca, toplumsal gerçekçiliğe ters düştüğü gerekçesiyle bir zamanlar Rusya'ya sokulmayan ve bizim «keskinlerimizce» tükaka sayılan Kafka'yı, bilinçaltı dünyasının gerçekçi ustası Kafka'yı dilimize ilk çevirenin ben olduğunu unutmuş olmalı ki E. Cansever, beni bir çırpıda harcamayı göze almış. Yalnız onu mu unutmuş olmalı, dersiniz. *Yer Çekimli Karanfil*'in 1957 yıllarında Yeditepe Şiir armağanını kazanışında, ne denli bir payım olduğunu da unutmuş olmalı. Yer yer kapalı, güç anlaşılır bir esere, acaba «anlamsızlığından» ötürü mü arka vermiştim? Neyse geçelim bunları. Edip Cansever, niye *anlamsızcılara* karşı olan haklı öfkesini, bir şamar oğlanı olarak, bende boşaltmak istedi dersiniz?

1961 yılına inelim isterseniz. Sabahattin Eyuboğlu ile ÇAĞDAŞ TÜRK EDEBİYATI adı altında ortak bir yazımız çıktı Yeni Ufuklar'da ardarda üç sayı. Bu yazı bir ısmarlama yazısıydı ve 1956'da kaleme alınmıştı. Eksikti, kusurluydu belki. Ama, biz hiç bir şey eklemeden yazıyı dergide yayınlayıverdik. Şiir alanında neydi eksiği? İkinci Yeni akımını hesaba katmamıştı. Bu durum, İkinci Yeni Akımı şairlerini bize düşman etmeye yetmişti. Her ne kadar Edip Cansever, Yeditepe Armağanından kalma bir uzak, bir soğuk saygıyla, her çıkan kitabını bana yolladıysa da, öbür şairler bütün bütün sırt çevirdiler bize. Onunla da kalmadılar, dergilerde,

gazetelerde, arkadaş toplantılarında «şiirden anlamazlıkla» suçladılar bizi. Bir sanatçı kırgınlığıydı bu, haklı olmalarını istediğimiz, ama haklı olmadıklarını bile bile —biraz da ezile büzüle— vede saygıyla karşıladığımız bir kırgınlık. Ama, iş bununla bitmedi. Ocak 1967'de Yeni Ufuklar, Oğuz Arıkanlı'nın himmetiyle, 1950 - 1960 kuşağının ozan ve hikâyecilerini kendi kendileriyle ve çağlarıyla hesaplaşmaya çağıran özel bir sayı yayınladı. Bu sayıda, Ahmet Oktay dışında, İkinci Yenicilerden hiç kimse yoktu. Hepsine mektup yazılmıştı sanıyorum. Hiçbiri yanıt vermemişti. Yalnız, Edip Cansever unutulmuştu. *Yeni Ufuklar*'ın bir sonraki sayısında *Bir Açıklama* yaparak özür dilemiştik kendisinden. Ama, özür yerini bulmamıştı. Çünkü, üç dört yıl önce, bir dost toplantısında (Sabahattin o zaman sağdı), E. Cansever, bir şiirinde kendini «alkol çocuğuyum» diye niteleyen E. Cansever, buğulu, bulantılı ve boğuntulu bir alkol süzüntüsü içinde, bizi şiirden anlamazlıkla suçlamıştı. Evet, şiirden anlamıyorduk. Öylesine anlamıyorduk ki, seçici kurulu üyesi olarak, *Yer Çekimli Karanfil*'e oy vermiştik. Ona verdiğimiz, yada verdiğim karşılık bu olmuştu. Bir yıl önce yine bir toplantıda karşılaştık E. Cansever'le. (Dikkat ederseniz, Sayın E. Cansever demiyorum, sadece Edip Cansever, diyorum. Çünkü, basın hayatımızda, hiç de sayın olmayan kişilere *sayın* sözünü yapıştırarak, bir çeşit dokunulmazlık kazanılarak küfür edildiğine tanıklık etmekteyiz). Yine, boğuntulu, bunaltılı vede buğulu bir alkol esrikliğinde, ama bu kez, içten, insanca, dostça, yalansız dolansız bir ruh eşliğinde saygılaşıp anlaştık. Bu anlaşmanın en canlı belgesini sundu bana Edip Cansever, son çıkan SONRASI KALIR adlı kitabının başına yazdığı

şu sözlerle: «Sayın Vedat Günyol'a sevgilerimle — Eski bir «anlamazsın» sözünün utancıyla.

Bu sözü söylemiş olmanın utancı ağır basmış olmalı. Şöyle ki: Edip Cansever, bir yıldır, Babıâli yokuşunda, şurada burada, ayak üstü, uzaktan yakından raslaştığımızda, dergiye yazı yazma vaadinde bulunan ve beni mutlandıran Edip Cansever, bir ay önce telefonda, o güzel sesini duyurarak, *Yeni Ufuklar*'a bir yazı göndereceğini muştuladı. Bu yazı, biraz beni yeren bir yazıymış. Öyle söylüyordu. Olsundu. Edip Cansever, yıllar yılıdır *Yeni Ufuklar*'ı yok sayan, ama bir tatlı, bir sıcak ahbaplıkta yumuşayan Edip Cansever, bana bir gül sunuyordu ilk kez. Onca değer verdiğim bir ozan dergime yazı veriyordu. Ne mutluluktu bu benim için. Ama, onun bana uzattığı gülün altında amansız dikenler saklıymış.

Edip Cansever, o yazımdaki cümlelerime takılmış, «İkinci Yeni Şiir diye adlandırılan» sözümü bir tuhaf bulmuş. Bir Türkçe bozukluğu. Oysa, «İkinci Yeni Şiir diye adlandırılan», ya da «İkinci Yeni Şairler diye adlandırılan» demeliymişim. Bana kalırsa, burada ikimiz de çuvallamaktayız. İkinci Yeni Şiir değil, İkinci Yeni Şiir akımı demek gerekir. Ayrıca, İkinci Yeni Şairler sözü Türkçeye aykırı düşer. Müsaade ederse, şöyle demeli: İkinci Yeni Şairleri. Neyse, böylesine ipsiz sapsız tartışmalara girmenin gereği yok. Türk şiir diline, insanı şaşırtacak kadar güzel deyimler getiren, sezgisi, duygusu, anlatımı ile yeni olanaklar kazandıran bir ozana, böylesi küçük şeylerden söz etmek bile küstahlık olur.

Edip Cansever, bana okumayı salık veriyor. Haklı olarak. Bir iki haftadır hep onu okuyorum. Bugüne bugün on şiir kitabı çıkmış. Doğursunu isterseniz, be-

şinci kitabından, yada altıncı kitabından sonra okuyamamıştım Cansever'i. Oysa, ne varsa, *Çağrılmayan Yakup*'tan, *Kirli Agustos*'tan bu yana varmış, *Sonrası Kalır*'a kadar varmış, incelikten, duyarlıktan, sanattan yana.

Ben, Edip Cansever'in şiiri üstüne bugüne değin bir tek söz söylemiş değilim. Ama, o beni, şiirinin soyut olduğunu ispatlamaya çağırıyor. On kitabını okudum, hem de hazla, zevkle, saygıyla vede hayranlıkla Edip Cansever'in. E. Cansever kapalı bir ozan. Alalım *Çağrılmayan Yakup*'u. Kim bu Yakup. Kendisi. O kurbağalar, aç gözlü kurbağalar kim? Bir zamanların İşçi Partisini oluşturan o güzelim insanlar. Eğer ben, bir zamanlar E. Cansever'in gönülden yürekten İşçi Partisine kayıtlı olduğunu ve sonra bir anlaşmazlık sonucu partiden uzaklaştırıldığını bilmesem, Çağrılmayan Yakup ve aç gözlü Kurbağalar benim için kapalı, haydi çekinmeden söyleyelim, anlamsız kalırdı.

Edip Cansever, «gerçek şiir yükünü, şiir değerlerini görmek becerisinden (yani ben ve benim gibiler) yoksunsak, en açık sandığımız şiirler bile yalnızca birer tuzaktır» diyor. Peki, *Çağrılmayan Yakup* kimin için tuzaktır. Şairin bir zamanlar sosyalist eyleme katılıp, sonradan saf dışı edildiğini bilmeyenler ve bilemiyecek olanlar için hazırladığı bu tuzağın kurbanları sen ben değilsek, kimlerdir? Ve bu tuzak ne zamana dek sürecektir?

Edip Cansever, «sisini kendi yaratan bir gemi» örneği, kapalı bir dünya sunuyor bizlere, ama içli, ama ustaca vede üstünce bir incelikle.

Yazısının bir yerinde şöyle diyor Cansever: «Toplumsal bilinci aşmış, ortaklaşa duygu ve düşüncelerin

ötesine geçmiş şiirlerin, belli bir zaman için «kapalı şiir» olarak nitelendirilmesi olağandır.»

Edip Cansever, toplumsal bilinci aşan, ortaklaşa duygu ve düşüncelerin ötesine geçmiş şiirler yazmakla övünüyor. Yani şiirleri bugün değil, yarın anlaşılacak nitelikte.

Biz, bunun tersini mi söyledik? Peki niye alınıyor *anlamsız* sözünden?

DOSTLUK

İsmet Zeki Eyuboğlu

Dostluğu bilgeliğe bağlar ilkçağ düşünürleri, Atinalısı, Romalısı da, Anadolulusu da. Gönülleri öyle çekmiş, öyle anlamış, öyle yorumlamışlar dostluğu. Kimi de sevgiye, gönül vermeye bağlar onu. Bir sevgi, bir kökten bağlılık ararlar dostluğun özünde, yapısında. Belli, genel geçerliği olan bir tanımı, bir anlatımı yoktur dostluğun. Kişilerin sayısınca dostluk tanımı, dostluk türü vardır bir bakıma. Öte yandan dostluğun özünde kişinin bulunduğu ortamın niteliklerini yansıtan, dile getiren etkiler, izler de vardır. Dün dost bildiğiniz, gönlünüzün bütün kapılarını alabildiğine açtığınız bir kimseden ummadığınız bir davranış, bir karşı çıkış görürsünüz yarın, ya da öbür gün. Kanınızın sıcaklığında yaşattığınız, kendi varlığınızdan ayrı düşünemediğiniz bir kimse, bir dostunuz öylesine kırar, öylesine budar ki sizi şaşar kalırsınız, yanıldığınızı bile anlayamaz duruma gelirsiniz. Bir bakarsınız yanınızdan ayrılmayan, sıcaklığınızı bölüşen kimse vargücüyle saldırır size gözlerini yumarak, eski yakınlığını, sokulganlığını unutarak.

Bu tür olaylardan kalkarak anlaşılır kişi daha kolayca, daha açıkça. Olaylar, çatışmalar, küçük anlaşmazlıklar koyar kişinin iç yüzünü ortaya, serer gözlerinizin önüne çırılçıplak. Dostluğun özünde kopma, zamana bağlı çalkanma olmasa gerek. Dostluk bir varlık sorunudur bir yerde, belli bir düşünce ortamında. İnsanın özüyle, kişiliği ile, davranışları ile sıkı sıkıya bağlantılıdır. Somuttur dostluk, soyut kavramların ördüğü bir nesne değildir. Sevdiğiniz sürece, beğendiğiniz, yardım ettiğiniz sürece dost, sevmediğiniz demeyelim de, beğen-

mediğiniz kısa bir süre içinde karşınıza geçen bir kimsenin yakınlığı dostluk değildir. Bir olgunluk, bir yüceliktir dostluk. Kökleri yaşamın toprağında, suyundadır. Yaşamın dışında, yalnız düşüncede var olan bir tutum değildir. Dost duygu verilerine dayanarak sevilen, beğenilen kimse de değildir. Duygular yaşlandıkça, ortam değiştikçe değişir. Oysa dostluk değişmez gerçekten.

Kendinde başkalarını, başkalarında kendini yaşamadır dostluk diyesim geliyor boyuna. Tanımı, tanımlamayı sevmiyorum da başka türlü anlatmak elimden gelmiyor düşündüklerimi. İster istemez tanımlamalara kayıyor insan, kendi kendiyle çelişmeye düşüyor bir yerde. Tanımdan kaçan tanımdan, sınırlandırmadan kaçan sınırlandırmadan kurtaramıyor kendini nedense.

Yine de söyleyeceğim dostluk üstüne neler düşündüğümü, yukarıda söylediklerime ekleyerek boyuna. Kişinin bir yanı, bütünlüğünü sağlayan bir kesimidir dostluk. Bunun dışında kalan durumlar, tutumlar birer yakınlaşma, birer sokulma olsa gerek. Bundan dolayı bilgelerin dedikleri gibi dostlukla bilgelik birleşiyor bir yerde. Düşünce bakımından da olsa bir çıkara, bir gizli yarara dayanan yakınlaşma dostluk olamaz. Bir kimsenin bilgisinden, başarılarından, yaratıcı gücünden, aydınlığından yararlanmak ereğiyle kurulan yakınlaşmalar da dostluk değildir. Bu yakınlaşmayı sağlayan olanaklar, beğeniler, ilgiler günün birinde ortadan kalkabilir. Onlarla sağlanan yakınlık da son bulursa dostluk denmez, denemez buna.

Yalnız üretim-tüketim alanında aranmaz çıkar. Düşünce ortamında da geçerlidir çıkar. Dün şiirini, yapıtını beğendiğiniz bir ozan, bir aydın size yaklaşır, beğenmediğiniz gün sizden uzaklaşırsa onun tutumu dostluk-

la bağdaşmaz. Orada bir düşünce çıkarı vardır açıkça. Dostluğun beğenip beğenmemekle ilgisi yoktur. Olgun, yetişkin, dostluk bilincine varmış bir kimsenin beğenildiği gündeki tutumu ile beğenilmediği dönemdeki tutumu arasında aykırılık olursa onun dostluğu gizlenmiş aşağılık bir çıkar uğrunadır demek.

Kendi düşüncelerini yaymak, yerleştirmek için başkalarının düşüncelerine sığınmak, onlardan üstü kapalı olarak yararlanmak kişilik bilincinden yoksun olmak demektir. Kendini başkasının güçlü atılımlarında gizlemek, başkasının başarılı davranışlarında kendini göstermeye kalkışmaktır böylesi. Böyle bir tutum düpedüz «yamanmak»tır, birinin «adamı olmak»tır. «Birinin adamı olmak» ise kendi kendine adam olmamak demektir. Dostlukta «birinin adamı» deyimi «kendi özünce insan değil» anlamına gelir. Oysa dostlukta kişi «kendi özünce insan»dır, başkalarının özünce değil.

Kişi bir işe girişir, çalışır, didinir, yapar, bozar, yeniden yapar, beğenmez yine bozar. Bunları yaparken kendi kendisiyle de savaşır arada bir, oysa beğenmediği nesneyi ortaya koyan eline koluna, gözüne, ağzına kızmaz, yanılmanın, başarısızlığın onlardan geldiğini anlasa bile onlardan geçemez, bu üyelerinden birini kesip atmak çılgınlığını göstermez. Öte yandan dost dediği kimselere karşı bu doğal olgunluğu, daha doğrusu bu doğal dayanıklılığı gösteremez. Oysa elinin kolunun işe yaramadığı, güçten kesildiği sürelerde gerçek dostlar gelip ağzına bir yudum su damlatıyor, bir kaşık çorba içiriyor sana. Bir yerde doğa kişiyi fırlatıp atıyor, ne günün varsa gör diyor da dostların eline kalıyor bütün işler, dostlar doğa gibi katı, doğa gibi gerçekçi olamıyor karşında. Dost, belli bir ortamda, kişiye elinden ko-

lundan daha yakın oluyor, doğanın bile üstüne çıkıyor, çıkabiliyor dost. Ancak bu yakınlaşmayı çıkar için yapan söz konusu değil burada, o, çıkarının bulunduğu bütün yörelerde vardır.

Dostluk derken, bunun bir kurum olarak, derinlere gidip kaynağını aramayı, hangi koşullar altında doğduğunu, kökünde üretim-tüketim olanaklarının sağladığı bir etkinin bulunup bulunmadığını araştırmayı düşünmüyoruz. Böyle bir düşünce değişik açılardan ele alınabilir. Kimi dostluğun özünde üretim-tüketim ilişkilerinin gelişimi doğrultusunda yürüyen bir etkenin bulunduğunu, dostluğun çok derinlere varan kişisel çıkarlara dayandığını ileri sürer, kimi başka türlü düşünür. Burada üzerinde durulmak istenen «kaynak» sorunu değildir. İnsanlar arasında, günümüzde, sürüp giden davranışlardan biri olan dostluğun ne gibi bir anlam taşıdığıdır söz konusu.

Dostluk bir erdemdir ayrıca. Özünde insan sevgisi, insan saygısı bulunan bir erdem. İnsan varlığını biçimlirleyen de bu erdemdir, sevgiyle, saygıyla yoğunlaşan, yoğrulup birleşen erdem. Bu erdem kişinin olgunluğu ile, yüceliği ile bağlaşımlıdır. Kökü, kaynağı ne olursa olsun bütün çıkarların, yararlanmaların üstündedir. Bundan dolayı kişinin dostluğu erdeminin, olgunluğunun aşamasını gösterir. Erdemi, olgunluğu oranında dost olur, dost edinir kişi.

«Aşk» bir dostluk mudur? Erdeme, bilgece olgunluğa dayanmayan, yalnız kişisel, geçici duygulara bağlanan bir eğilim niteliğine bürünen «aşk» dostluk değildir. Aşkın kökünde duygu eğilimleri ağır basar, dostluğunkinde erdem, olgunluk. Sonra aşkın gelip geçici bir yanı, kişinin yaşı başı ile bağlantılı bir yapısı vardır. Dostlu-

ğun özünde bilmeye, bilginin sağladığı özdeşliğe yönelik bir özellik bulunur.

Dostluk daha çok «iyi», «doğru», «güzel» gibi değerlere dayanır. Onun yapısını kuran bu değerler, örgüsünü dokuyan bu özlü ilkelerdir. Dost demek, iyi olan, güzel olan demektir. Dostlukta bencillik, büyük gönüllülük, zamanla değişme, başkalaşma olmaz.

Çok yanlış bir kanı vardır kimilerinde dostluk üstüne. «Önce dost idiler de sonra bozuştular, araları açıldı» gibi tutarsız, dostlukla bağdaşmayan sözler söyler, yargılar verirler. Yanlış bu. «İyi», «doğru», «güzel» olan bir varlık zamanın geçmesiyle değişmez, başkalaşmaz. «İyi» boyuna olduğu gibi kalır, öteki değerler de öyle. Böyle bir durumda, bu gibi değerlere dayanan dostluk zamanla nasıl bozulabilir? «İyi»nin özünde kötüleşme, «doğru»nun yapısında eğrilme yok ki bunlarla kurulan dostlukta da değişme, bozulma olsun. Belli sürelere bağlanan, değişken nitelik taşıyan dostluklar gerçek dostluklar değildir. Çokluk yazarlar, ozanlar, yöneticiler, alış-verişçiler arasında görülür böylesi dostluk sanılıp dostlukla ilgisi olmayan yakınlaşmalar, arkadaşlıklar.

Arkadaşlık, yakınlık dostluk değildir. Çokluk karıştırılır bunlar birbirine. Dostluk sanılır arkadaşlık, yakınlık. Yanılmanın kaynağı da bu yanlış sanıdır dostluk konusunda. Dostlukla bağdaşmayan bir kavram da şu bir türlü dilimizden düşüremediğimiz «ben»dir. Onun olduğu yerde dostluk, dostluğun bulunduğu ortamda «ben» olmaz. Birbirini gerektirmez bu iki kavram, çelişiktir. Dostlukta «ben» yok, bütün «ben»lerin eriyip yoğrulduğu, birine karışıp özümleştiği bir «bütünlük» vardır. İşte bu «bütün»dür dostluğun özü, yapısı. «Ben» kavramı ne denli genişlemesine yorumlanırsa yorumlan-

sın bir bölünme, başkalarından belli sınırlar içinde ayrılma vardır kuruluşunda. Başka «ben»lerle sınırlıdır kişinin kendi «ben»i. Bir «ben»in bittiği yerde başlar başka bir «ben»in sınırı. Oysa dostlukta böyle bir sınırlanma, sınırlandırma olmaz. Dostlukta kişinin evrenini doldurma, dost olan kimseyle özden kaynaşma, birliğe ulaşma vardır. Dostluğun sürekliliği, gerekimi de bu yüzdendir.

Dostluğun kökünde bir çıkar, bir yarar arama olanağı var mı diye düşünebilir kişi. Çıkar da, yarar da sürekli olarak değişir. Olayların akışı içinde yeni yeni durumlar çıkar ortaya yarar, çıkar konusunda. Oysa dostluk öyle değildir. Dostlukta süreklilik, sağlıklılık vardır. Boyuna değişen, günün gerekimlerine uyan bir dostluk düşünülemez. Böyle bir değişkenlik kişinin düşünce ölçülerine, düşünce sürekliliğine aykırıdır. Boyuna değişen, belli ölçülere vurulmayan bir düşünceden yarar sağlanamaz. Boyuna değişen, belli bir boyası olmayan düşünce üretici, yaratıcı özden yoksundur. Ancak burada düşünce değişikliği derken daha çok ölçüsüzlük, belirsizlik anlaşılmalı, sürekli bir yenilik akımı içinde oluşan yaratıcı, ilerletici değişkenlik değil. Dostlukta bir görüş, bir düşünce birliği, anlayış özdeşliği, duygu tıpkılığı çıkıyor ortaya. Bunlar da bütün çıkarların, yararların ötesindedir. Dostluk belli bir anlamda gönül işi, gönül ermişliği, can sıcaklığı oluyor. Bu sıcaklığın eş aşamada bulunduğu kişiler kaynaşıyor birbirine, bütünleniyor boyuna. Böylece dostluk «gerçek insan» olmada buluyor kendini. «Gerçek insan» da nerede olursa olsun bütün paslardan, tozlardan arınmıştır. İşte dostluğun kurulması bu «öz arınmışlığı»na bağlıdır, «arınmış özler» dost olur ancak.

YAZ SÖYLEŞİSİ

Afşar Timuçin

Yaz günleri insanı tembelliğe alıştırıyor. En iyisi yolculuk etmek. Trabzon, Rize, Giresun, Samsun... Dört beş yıldır görmemiştim buraları. Karadeniz'i yeniden dolaşmak ne kadar sevindirdi beni. Buralara bu defa biraz daha dikkatli bakmaya çalıştım. Karadeniz de uyuyor, başka yerlerimiz gibi. Trabzon çarpık çurpuk binalarla biraz daha dolmuş. Bu binalar halkımızın ya da yalnızca inşaat kalfalarımızın beğenisini karşılıyor, benim beğenimi değil. Ben böyle bir beğeniye oldum bittim uzağım, hattâ karşıyım. Rize derin bir sessizlikte, yanıbaşındaki denizi bile duymuyor. Giresun da. Hele Sinop büsbütün susuk, büsbütün yapayalnız.

Rize, Trabzon, Giresun... Her yerde aynı duyarlık, her yerde aynı plaklar. Bu plaklarda tek konu var: «sen ve ben». Dünyamızın boyu iki kişilik demek. Çocuklar, gençler, yaşlılar, yoksullar, zenginler hep aynı şarkıyı söylüyorlar. Bütün bu şarkılarda tek şey var: «sen ve ben» her işin temelidir, ötesine kulak asmayalım. Üçüncü bir kişi ancak bir düşman olarak anılıyor bu şarkılarda. Sakın görmesin seni, diyor bir şarkı, sıkı kapa gözlerini. Öbür şarkı, bak ben sana ne yapacağım, diye tehditler savuruyor. Bir başkası, sana bakanın gözünü oyarım demeye getiriyor, üçüncü kişiye demediğini koymuyor. Göz oyan, can alan, kötülük kusan şarkılar bunlar. Bütün Karadeniz bu şarkılarla yaz uykusu uyuyor. Bütün Türkiye şimdi bu şarkılarda arıyor kendini.

Demek ki, iki kişi olup kapıyı iyice kapadıktan sonra, dünya bizim bu kulağımızdan girecek, öbür kulağı-

mızdan çıkacak. Gülmeyi unutmuş çocular, sevinmeyi, sevilmeyi hiç bilmemiş çocuklar bu şarkılarla büyüyor. Bu şarkılarla azıyor büyüğümüz, küçüğümüz. Dört duvarın içinde sen ve ben: gerisi yalandır ve yanlıştır. Bir akşam kapı çalınsa, biri gelse, hiç bilmediğimiz biri, beklemediğimiz biri, bize uzaklardan sevinçler, haberler, sevgiler getrimiş olsa, soframızı şenlendirse, sonra hep sevdiğimiz biri olarak kalsa... Böylesi imgeler yok bu şarkılarda. Bu şarkılar bencil ve budala. Bu şarkılar insanları kucak dolusu, yürek dolusu sevmeyi yanlışlık sayıyor. Bu şarkılarda tilkilere, açgözlülere, arkadaşının ağzından söz taşıyanlara, arkadaşını rapor edenlere yer var. Kim anlatacak bu şarkılara ki, insan biribirini severken milyarları kucaklar.

Yaz böyle geçti işte, bu garip şarkılarla. Şarkıları bu kadar yakından yaşamamız hem gezginliğimizden hem tembelliğimizdendir. Sıcakta çalışılmıyor. En iyisi gezmek, tembellik etmek. Ya şarkılar? Şarkılar da gerçektir, kaçamazsınız. Bu «sen ve ben» şarkıları bırakmayacak yakanızı. Sıcaktan kaçarken, çarşıya çıkarken, dostunuzu ararken, yurdunuzu gezerken bu şarkıların kucağına düşeceksiniz. Kimseye anlatamayacaksınız kolay kolay, sen ve ben demenin ben demekten daha bencilce olduğunu.

Kitaplığımı karıştırırken, Paul Géraldy diye birinin Toi et Moi (Sen ve Ben) adlı şiir kitabı düşüverdi elime. Kaçtığım şey üstüme üstüme geliyor, anladım. Hiç bozuntuya vermedim, aldım kitabı elime, erkeklik bende kalsın dedim. Bu kadar üstüme düşüyorsa bir bildiği var demektir. Bu geveze kitabı yıllar önce satın almıştım. Ne diye satın aldım, ben de bilmiyorum. Bildiğim, ne o beni sevdi ne ben onu sevdim. On beş yıldır konuş-

mamıştık. Sıcakta karşılıklı geçtik. Şair bu «sen ve ben» konusunda iyice döktürmüş. Hele bir yerde bir kavgayı, iki sevgilinin kavgasını anlatıyor... okumadan geçersek ayıp etmiş oluruz:

Haksızsın! Haksızsın! Gene söylüyorum
çok haksızsın! Biliyorsun haksız olduğunu!
Haydi, al bakalım: taktın kafanı bir kere!...
Ah! ağlama, bak! Bir şeye yaramaz ki ağlamak.
Çayını iç. Başka şeyler konuşalım... İç çayını!
Bana bak, ağlarsan kalkar giderim, tamam mı!..
Ne dedim ki sana? Nedir bu yaptığın? v.b.

Böyle uzayıp gidiyor şiir. Kaygılanmayın, sonunda barışıyorlar. Ne mi biliyorum barıştıklarını? Şiir şu mısrayla bitiyor, ondan: *Haydi! Sarıl bana. Tamam. Oh. Oldu.* Bütün tüylerim ayağa kalktı. Bu şiir bozmasını ne diye okudum bu akşam vakti. Bu ne biçim kavga. Kavganın da onurunu kırıyor şair arkadaş. Bu şiiri gerçekçi bir arkadaş yazsaydı belki şiir şöyle olurdu:

Boyun devrilsin! Anladın mı? Geber
beyinsiz karı! Senin canın dayak istiyor!
O ahmak suratını çek gözlerimin önünden!..
Ağlarsan ağla edepsiz köpek! Umurumda mı...
Çayını ziftleneceğine kalk pantolonumu ütüle!
Bana bak, ağlamayı kesmezsen bir tane patlatırım.
Şimdi susuyor musun susmuyor musun, söyle bakalım.

Kitabı kapadım. Dayanılır gibi değil. Bizim şarkılarımız yetmiyormuş gibi bir de bu kitap. Bu konuda hastalanan yalnız bizler değiliz. Burada, Fransa'da, Alman-

ya'da, hep aynı. Sevgililer dünyanın en büyük insanlarıdır, ama onlar hiç bir zaman iki kişiye indirgenmiş bir dünyada yaşadıklarını duymazlar. Ne bu sıcak bitecek, ne bu bencillik, ne bu şarkılar. Bitecek, bitmez olur mu, bitecek. Ama sürüyor işte. İnatla. Dünyayı olduğu yere mıhlamak istercesine. Sen ve ben. Ne anlamı var iki kişinin? İki kişi neye yarar?

o

BİZE GELEN ESERLER

- o *Barış Oyunları:* Kömürcüler Barış. Aristophanes. Çevirenler: S. Eyuboğlu - Azra Erhat. Milliyet Yayınları, İst. 1975. 15 TL.
- o *Kırmızı Yorgan* (Erotik Hikâyeler): Boccasio'dan Günel Altıntaş'a kadar, yerli yabancı 21 imza. Soyut Yayınları, İst. 1975, 20 TL.
- o *Aydınlık Kanayan Çiçek* (Şiiler): Yüksel Pazarkaya. Dost Yayınları, Ankara 1974, 10 TL.
- o *Genel Kimya:* Georges Champetier: Çeviren: Sinan Kocapınar. Gelişim Yayınları, No. 27, İst. 1975, 10 TL.
- o *Cinsellik:* Louis Gallien. Çeviren: Galip Üstün. Gelişim Yayınları: 28, İst. 1975, 10 TL.
- o *Devrimler ve Karşı-Devrimler Tarihi Ansiklopedisi:* 10, 11, 12, 13. fasikülleri. Gelişim Yayınları. Tanesi 10 TL.

NÂZIM HİKMET'İN YERİ

Ömer Faruk Toprak

Kaç yüz yıl Doğu'nun dolaşım damarları ile beslenmiş yazınımız, kültürümüz? Belki yüz elli yıl Batı'ya bakmışız. Oradan bazı kültür değerleri almışız. Ama bizim yaşama tarzımız, tam Batılınınki gibi olmamış hiç bir zaman. Kültüre ilişkin pek çok şey kopya etmişiz. Oysa biz, az gelişmiş bir ülkenin toplumsal koşulları içinden geliyoruz. O halde, bu az gelişmişlik beraberinde tutsaklığı, sömürülmeyi, yoksulluğu da getirecektir. Yurtsever değilseniz, yabancıların kulluğunu, sizi kul yapan eylemin olanaklarını çantanızda, midenizde, ceplerinizde taşıyacaksınız doğal olarak. Yoksulluğun kollarında, sizi düşkün yapmak için, hastalıklar, içkili alışkanlıklar, arkasından karanlık dizeler yaklaşacaktır yanınıza. Hele ozan, bu kolay sapmalara bırakırsa kendini, git git daha kapalı, git git daha kara dizeler söyleyecektir. Umutlar yitirildikçe, şiir evrensellikten uzaklaşacak, yerelliği de bulamayacaktır.

Bunu şuna benzetiyorum ben. Yurdundan kopan ozanları düşününüz. Yazdıkları, hele büyük ozan değilse, özlemlerin içine serpiştirilmiş bazı izlenimlerdir sadece. Bu izlenimler bir yerde biter. Yürümekte olan dile, değişmekte olan kendi öz yurdunun yaşamına yabancılık başlamıştır. Üzerinde yetiştiğiniz topraklardan kopmuşsunuzdur. Kaçak ve yoz bir şiir başlar o zaman.

Ama sizdeki ozan damarı atıyorsa, çok uzaklarda bile olsanız, bir süre sonra yine dönersiniz yurdunuza. Arada şunu belirtelim. Kendi öz topraklarınızda yaşarken bile, bütün sanatçı sorumluluklarından sıyrılır, salt

kendiniz için rahat bir yaşama geçerseniz, dünyamızdan kopan bir kaya parçasında tek başınıza kaldığınız ya da tek başınıza bir sal üzerinde yolculuk yaptığınız çekinmeden söylenebilir. Yalnız bazı seçkin sanatçılar, kendi yurt topraklarından kolay kolay koparılamazlar. Araştırsanız, ilgilerinin sürdüğünü, şiirdeki köklerinin, sizin köklerinizle sarmaş dolaş olduğunu görürsünüz. Onlar bütün bütün kopmamışlardır Türkiyelerinden, Şili'lerinden. Onların konuşmalarını dinleseniz, ikişer şiirini okusanız, kendi öz vatanlarını, üzerlerinde, dudaklarında taşırlar. Yani onlarla, Paris metrolarında bir kompartımana binseniz ya da Nil ırmağının kenarında birlikte yürüseniz, *Yunus Emre*'yi, *Tevfik Fikret*'i havanıza getirebilirler. Onlar çok uzaklarda bile Türkiye'dirler, Şili'dendirler. Bundan dolayı, *Nâzım Hikmet* ölünceye dek Türkiyeli sözcüklerle *Anadolu*'yu koymuştur dizelerin en ince tellerine. Bundan dolayı *Pablo Neruda, And* dağlarının görüntüsünü anlatmıştır her şiirinde.

Bu açıdan şuraya gelmek istiyorum. Türkiyeli ozan yerli olmayı düşünüyoır mu? Önce yerel değerlerimizi, parça parça Anadolu folklorumuzun bileşimini kendi prizmasından geçiriyor mu? Türkiye'nin bunalımını, gözlerinin bebeklerinde tutup, dizeleri ile ışıklı bir gemi gibi geçebiliyor mu aydınların dudaklarından? Ozanda bu sonucu arıyorum daha çok.

Şimdi büyük savı olan şöyle bir tümceye geliyorum. Yaşamı olmayan büyük bir ozan düşünemem. İlkin *Yunus Emre*'nin efsaneleşmiş, yamalı hırkalı bir masal kahramanının günümüze değin gelen şiir çekilerini anımsayalım biraz. Yüz yılların içinden, onun yaşam serüvenini çıkardığımız zaman, yanıbaşında akan şiirinde fakir halkımızın «*Hoca Nasrettin gibi ağlayan*» göz be-

beklerini bulmuyor muyuz? Ama bu şiir, âvare bir karamsarlığın ıssızlığında yitip gitmiyor. Yedi yüz yılın ötesinden pırıl pırıl bir insan yüzünü getiriyor karşımıza.

Böylece büyük ozanların yaşamlarına iyice bakarsak, epeyce çileli bir ömür geçirdiklerini görürüz. Bunun en yakın örneği, Kurtuluş Savaşı'mızı, Şeyh Bedrettin Destanı'nı yazan ozandır. Yurdundan uzak kaldığı yıllarda bir an Anadolu'dan, İstanbul'dan kopmamış. Kopmamanın ötesinde, yangın gibi dizelerle girmiş insan yüreklerine. Şiirlerinin her dizesinde görülüyor bu canlılık. Devinek noktası hep yerli olmaktan, yerli özden geliyor. Yurdunda yıllar süren en ağır çekilerden geçerek, ulusal özü, büyük şiir orkestrasyonu içine yerleştirmesini bilmiş. Türk şiirinin bir süre yanlış yollara saptırılmasına karşın, yine de kendi öz kaynaklarından güç alarak, ulusal şiire yönelmesinde en büyük emeği o vermiştir. Bazı şiirlerinin havasına iyice girer, üst üste üç şiirini okursanız, sözcüklere, dizelere verdiği, kazandırdığı anlamı daha iyi tartarsınız. Ve sonra bakarsınız, bir yaşamı olmayan ozan, büyük bir söyleyişin katına varamaz dersiniz. Nâzım'ın anılarından, birçoklarımız henüz uzaklaşmamıştır. Onun çekilerinden gelen insan dayanıklılığını görenler, aramızda daha bugün. Zaman geçecek, ondan biraz daha uzaklaşacağız. Ama asıl o zaman, bir şiir ustasının nasıl ömür eskittiği daha iyi anlaşılacaktır. Ve altmış yıllık bir ömrün şiir sanatı ile nasıl doldurulduğu, nelere bir tek yürekle karşı durulduğu daha geniş anlatılacaktır, yazılacaktır.

Büyük ozanların, büyük yaşamı olur gerçeğine geliyorum tekrar. Bunlar içiçedir zaten. Şiirleri, ömrünü aydınlatan parlak ışıktan geçmemişse, eksik bir yanı ola-

caktır. Kültür ve yetenek, yeter sayılırdı eskiden. Bugün, hem kültürlü, hem ozan yeteneği olan kişileri getirin gözünüzün önüne. Şiirlerini biraz eleştirmen gözü ile okuyun. Duygusal bağlantılarınız varsa, onlardan biraz sıyrılın. Göreceksiniz, bunca yıldır, cılız kopyalar okuduğunuz kanısına usul usul yaklaşacaksınız. Nâzım Hikmet'ten sonra iyi ozanlar, büyük ozanlar gelmiştir. Halkının yüreğinden aldığı solukla direnen ve çekilerin içinden en lirik dizeleri getiren bu ozanları unutturmak için ne denli direnilse, boşuna çaba harcandığı bir gün görülecektir. Ama çağımızın en büyük lirik ozanına karşı, gizli gizli bir beğenmezlik havası yaratmaya çalışan küçümencik ozanlar, ortalığı toz dumana boğmaktadırlar. Bunlar *Baudelaire*'den *Prévert*'e değin uzanan, kopya şiirler yazan ozanlar topluluğudur.

Biliyorum, bu sözün önünde duracaksınız. Bohemliğin sarı ışıklarını getiren *Orhan Veli*'yi, bugünkü toplumsal şiir ölçüleri içinden geçirirsek, şiir olarak, yapıt olarak, önemli kitaplar bıraktığını söyleyemeyiz. Daha çok bir «edebiyat olayı» yaratmış bir ozan olarak anılacaktır Edebiyat tarihlerinde. Şimdilerde bu kanıya varanların çoğaldığını sizler de biliyorsunuz. Yukarıdaki tümcede, bu sözler karşısında duracaksınız dedim. Evet duracaksınız ve bana, *Dağlarca* için ne dersiniz diye soracaksınız. *Dağlarca*'nın şiir çizgisi, gerçekten bir grafiği andırır. Yani inişli-çıkışlı, fazla yüksekliği olmayan, noksan bir şiirdir. Soyut kavramlara sığındığı zaman başarılı olur. Toplumsal söyleyişe girince, ilkel bir anlatım sınırı içinde kalır. Bazen yakaladığı güzel bir duygusallıkla, epik dizelerin sert vurguları ile bir an sizi sarsabilir. Tamam dersiniz, ozan bilinçle iyi şeyler söylemeye başladı dersiniz. Ama bir tıkanıklık gelir arkasından, kı-

rık bir şiir bırakır dudaklarınıza. Bir süre düşündüm bunun nedeni üzerinde. Ve şu kanıya vardım. Ozanda şiir gücü var ama, *şiir yaşantısı yok.* Şiir onda şahlandıkça, tökezlemeyi de beraberinde getiriyor. Küçük bir yaşam ile büyük bir şiir kurulamaz, büyük ozan olunamaz bence.

Şiirimizin belli başlı isimlerinin getirdikleri yapıtları, şöyle çabuk bir analizden geçirirsek, Nâzım'ın kişiliğini kuran unsurların ne denli ayrı şeyler olduğunu anlarız. 1930'lardaki Türk şiiri ile Nâzım Hikmet'in şiirlerini yanyana koyarsanız, nasıl şaşırtıcı bir aşamadan geçtiğimiz anlaşılır. Türk şiiri, onunla büyük bir atılım yapmıştır. Lirizmi dar kalıplardan kurtarmış, geniş soluklar kazandırmıştır ona; Eski ozanlarımızın en liriği *Fuzûli* ise, çağdaş şiirimizin büyük liriği de Nâzım'dır. Ozanın, Avrupa anlamında bir aydın olması gerektiği gerçeğini, bilincini de o kazandırmıştır edebiyatımıza. Yine bunlar kadar önemli, ulusal folklor kaynaklarımızı bulup ortaya çıkartan, nasıl işleneceğini gösteren, onun yalın Türkçesi olmadı mı? Şiirimiz, ulusal bir yörüngeye usul usul giriyorsa, bu yörünge üzerinde yapıtlar diziyorsa, *Ulusal Kurtuluş Savaşı* destanının başladığı noktadan birtakım atılımlar kazanmıştır da ondan. Böylece, şiirimiz yüreklenmeyi, destansı bir epik tarzına girmeyi onunla öğrenmiştir.

Baskı döneminde ozanlar susturulurken, bazı ozanlar da anlamsız, yoz bir şiiri yeğ tutacak koşullar içersine itilmiştir. Baskı yöntemlerine yakın duran eleştirmenler, bunu özgür demokrasi soyutlaması biçiminde gösterirler ve halk yararına bir sanat yapıyorum sanan sanatçıları desteklerler. Anlamsız, yoz şiiri benimseyen ozanlar için yanılgı burada başlıyor. Avrupa edebiyatla-

rında, Avrupa toplumlarının direnme hareketleri içinde soyutlaşma vardır. Ama bu, toplumsal bir dünya görüşü yanısıra baş kaldıran bir şiir akımını döker ortaya. İnsansal bir planda direnmeyi karşımıza çıkarmıştır hep. Bundan dolayı evrenseldirler. Türkiye'de ise soyutlaşma, toplumdan kopma, bir kendi kendine rahat yaşama anlamına gelen bir tür anlayış içine girip, içe kapanık, yaşadığımız çağdan uzaklaşma biçiminde görünüyor. *Toplumsal görüşler olmasaydı, Orhan Veli şiirinin yanlışlığı ortaya çıkar mıydı?* Daha sonraki İkinci Yeni şiirinin bir yozlaşmayı, bir çürümeyi sürdürdüğü anlaşılır mıydı? Son kırk yıllık Türk şiir akımlarının incelemesi, eleştirmesi etraflıca yapılmadı daha. Bu yapılırsa, Nâzım Hikmet'in başlattığı şiir dönemi daha bir açıklık kazanacaktır.

o

Karl Marx

KAPİTAL

(Cilt 1.)

Çeviren:
Alaattin Bilgi

848 sayfa 50 TL.

SOL Yayınları: Zafer Çarşısı, 26
Ankara

«İNAN OLSUN..»

Burhan Arpad

Ana dilim Türkçeyi anlamakta bir süre güçlük çekmeye başlayacağım. Türkçeyi yabancı sözlerden ayıklamak, benliğine kavuşturmak çabaları son yıllarda öylesine yozlaştırıcı oldu. Sorumsuz, belki de bilgisiz, ama her şeyden önce bilinçsiz davranışların sonu bilmem nereye varacak? İyi kullanılırsa gerçekten güzel, kulağa güzel gelen Türkçeyle neden böylesine oynuyorlar?

Sözü «Sözcük» yaptılar. Kelime'yi Arapça diye kullanmamak için. Fakat Kelâm ile kelime ayrımı var diye Osmanlıca'da, Fransızca'nın La parole ve Le mot ayrımına da bakarak, Söz'e bir 'cük' ekleyiverdiler ve bir 'Sözcük, lafı aldı yürüdü. Oysa, İngilizce ve Almanca gibi gerçekten çok zengin kültür dilleri bir tek Das Wort ve The word'la her iki anlamı da karşılıyor. Cümle yapısındaki yerine göre. Sözcük lafını güzelim Türkçeyi bozmayı göze alarak kullananlar dilimizde cük, cuk, cık, cik eklerinin acınma, küçümseme, acınmayla karışık sevgi anlatımında kullanılageldiğini bilmezler mi? Türk dilinin gramerinden vazgeçtik, hiç okuması yazması olmayan yığınlar 'Kızcağız, yavrucak.' diye bunu kullanır. Kaldı ki, Türk Dil Kurumu'nun son 7. baskısını çıkardığı Türkçe lügat'ın adı «Sözlük»tür, «Sözcüklük» değil. Bu Sözlük'te 'Söz' karşılığı: Kelime, Kelâm ve Sözcük karşılığı da Kelime'dir. Yine o lügatta Söz dizimi diye yazılı, sözcüklük dizimi değil.

Son bir iki yıldır tiyatro ve müzik alanında da bir dil kargaşası, bir yozlaştırma aldı yürüdü. Geçen gün radyo program sunucusu: «Şimdi Albert Schweizer

orgla Bach'ı seslendirecek.» dedi ve (plaktan) Bach'ı Schweizer'den dinledik. Burada yabancı dilleri yardıma çağırmayacağım. Yabancı dil bilenler, şu verdiğim örnekte hangi sözün kullanılacağını bilirler. Fakat Türkçe'de seslendirmenin 'sessiz filmi' sonradan seslendirmek anlamına yarım yüzyıldır kullanıldığını, bir müzik parçası için «çalmak», ya da icra etmek sözünün kullanıldığını bilmek için müzikoloğ olmak gerekmez.

Gazetelerin tiyatro ve sanat haberlerinde sık sık şöyle cümleler görülmeye başlandı: «Devlet tiyatrosu falanın filan yapıtını sergileyecek.» Nereden de akıllarına geliyor, nasıl da yakıştırıyorlar. Bildik bileli falan oyunu sahneye koyacak, oynayacak, en ağdalısı «temsil edecek» deriz. Sergilemek sözünü küçüklüğümde mahallede karpuz sergisi olarak duydumdu. Sonraları Yerli Mallar Sergisini ve resim sergilerini öğrendim. Sergilemenin sözlükte karşılığı «Teşhir etmek»tir. Halk Türkçesinde sergici sözü, pazar yerlerinde mal satan gezginci esnaf için kullanılır. İyi bildiğimi sandığım ana dilim Türkçe'nin mantığında tiyatro oynanır, temsil edilir, fakat teşhir edilmez, sergilenmez. Azbuçuk aklımın erdiği kültür dillerinde de böyledir.

Tiyatroda rejisör, sahneye koyan yerine «Yönetmen» kullanılmaya başlandı. Oysa, yönetmen, idareci, müdür anlamına kullanılıyor. Falan tiyatro topluluğunun yöneticisi, müdürü, idare müdürü, topluluğu yöneten kişidir. Bu söz, olsa olsa, sanat yöneticisi diye genişletilebilir. Sanat işlerini yöneten: Cüneyt Gökçer, Muhsin Ertuğrul, Genco Erkal diye. Apartman işlerini yürüten kişi için de apartman yöneticisi deyiminin kullanıldığını unutmayalım.

Son yılların politika sözlüğüne «Halka dönük» de-

yimi girdi. Bunun Türkçesi «Halka yönelmiş, halka yönelik, halktan yana»dır. Dönmekten türetilen bütün sözler olumsuz anlam taşır. Arkasını döndü, dönek adam, dönme (din değiştiren) örneklerinde olduğu gibi. Bir de yüklenmek çıkardılar. Kullandıkları biçimlere göre, halk Türkçesinde bunun yeri: «Üstüne almak»dır; «Adam bu işi üstüne aldı» deriz.

Geçen hafta, geçtiğimiz hafta oldu. Hangi kültür dilinde haftanın ortasından (traverser) geçilir? Olsa olsa hafta arkada kalır. Geçen hafta, ya da arkada bıraktığımız, arkada kalan hafta deriz.

Gittikçe de, giderek oluverdi. Türkçe ve halk adına! Oysa, Giderek, gitmek masdarının bir çekim biçimi olarak dilimizde kullanılmaktadır: «Ta oralara giderek gözlerimle gördüm.» deriz. Gittikçe ise, yavaş yavaş, zamanla bir değişim ve gelişim, ya da bunun tersi bir durumu anlatmak için kullanılır.

«Sınırlı» ile «kısıtlı»yı da birbirine karıştırıyorlar. Daha doğrusu, sınırlı yerine kısıtlı diyorlar. Oysa, kısıtlı, hukuk Türkçesinde hacir altına alınmış kimse (mahcur) anlamına kullanılır. Sınırlının anlamı apaçık. Yapılan işin belirli bir sınırı (hudut) olması. Konuşmanın zamanla sınırlandırılması. Kooperatif ortaklığının yapacağı işin önceden belirlenmesi, sınırının çizilmesi gibi.

Türk dilini altüst etme çabaları öylesine sorumsuz bir akım oldu ki, bilen bilmeyen iri iri laf ediyor, ya da şu yukarda verdiğim örnekler gibi sözler, deyimler ortaya atıyor.

On yıl kadar önce İstanbul'da Dil üzerine bir açık oturum düzenlenmişti. Edebiyat fakültesi büyük amfisinde. Türk Dil Kurumu adına. Yazarlar, şairler, dilciler,

profesörler konuştu. Bir süre Millî Eğitim Bakanlığı yapmış ve adı dilbilginine çıkmış bir profesör özetle şöyle demişti:

«Ziya Gökalp, İstanbul Türkçesini örnek alalım, demişti. Oysa, sizler onu çoktan aştınız.»

Salonda çoğunluk gençlerdeydi. Konuşucuyu pek alkışlamışlardı. Ziya Gökalp çapında bir kişiyi aşmış olmak, yirmi yaşların romantik yapısında elbette hoşa giderdi. Yetişkin bir Cumhuriyet aydınının düpedüz yalan söyleyeceğini nereden bilsinlerdi. Gerçi, Gökalp'ın o sözleri lise edebiyat kitaplarında yazılıydı. Ama ben bile kuşku duymuş, eve dönünce ders kitabına başvurmuştum.

Gökalp: «İstanbul Türkçesi» değil, «İstanbul hanımlarının konuştuğu Türkçe» demişti. Bunun anlamı şuydu. O günlerin İstanbul hanımları, günümüzün daracık pantolonlu, filtre cigaralı, «Love Story» mırıldanır şu 70'lerin bayanları değildi. Yüzyıl başlarının İstanbul hanımları, annelerimiz, ninelerimiz, teyzelerimizdi. Okuryazarlıkları, mahallenin üç sınıflı «Taş mekteb»iyle sınırlıydı. Erkekleri evin «selâmlık bölüğü»nde ya da «Kahve»de, «Kıraathane»de erkek arkadaşlarıyla divan edebiyatından gazeller okur, ağdalı Osmanlıcayla söyleşirken, onlar evin günlük işleri altında bunalırlardı. Günlük işleri gereği — çocuk yetiştirmek ve evin her işi onların sorumluluğuna bırakılmıştı — konağın, ya da, evin kâhyası, uşağı, hizmetçileri, mahallenin kapıya uğrayan satıcılarıyla ilişki kurmak onların göreviydi. Bu saydığımız hizmetliler ise, ülkenin değişik bölgelerinden İstanbul'a göç etmişlerdi. Yeni çevreye ayak uydurmak zorunluğuyla, geldikleri yerlerin dar dünyasıyla sınırlı sözlüklerini genişletmişler ve bunu başarmak için bir-

leşik sözlerden yararlanmışlardı. Karşısındakini inandırmak için: 'İtimâd edin, Sizin temin ederim' yerine 'İnan olsun' deyivermişlerdi. 'Teşekkür ederim' yerine 'Sağ ol' demeleri gibi.

Hüseyin Rahmi Gürpınar, Refik Halid Karay, Ömer Syefettin'ler, yazı ve konuşma dili ayrımını elden geldiğince ortadan kaldırarak örnek (standard) Türkçeye ulaşmayı o yoldan başarmışlardı.

Türkiye'nin değişik bölge ağızlarının İstanbul'da örnek (standard) Türkçe olması ile, halkla aydın ayrımını ortadan kaldırma yolunda çok başarılı örnekler elde edildiği, gittikçe unutuldu. Sanırım şu son yıllarda birleşik sözleri kullanan yazarların sayısı da pek azaldı. Çukurovalı bir romancı adına derlenmiş bir sözlük denemesinde, güzelim birleşik-sözler İstanbul halk Türkçesi, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Refik Halid Karay, Ömer Seyfettin'lerin yarım yüzyıl önceki başarılı uygulamaları unutularak - o güneyli romancının diye gösteriliyor.

«İnan olsun!»

Oysa, «Düşünce dilde başlar.»

«TÜTÜN YORGUNU»

Fakir Baykurt

Baştan ne güzel şiirler yazıyordu Talip Apaydın! Kitap da çıkardı. Adı «Susuzluk»! Dünyadan algıladıklarını dışa vurmaya yetmedi mi acaba şiirin kanalları? Şiirleri kadar güzel köy notları, düz yazılar yazdı. «Bozkırda Günler» yeniden basıldı. Ardından romanları, hikâyeleri gelmeye başladı. İzleyenler bilir, oyunlar da yazdı. Çoğu sanatçının geçtiği yol bir bakıma bu. Apaydın da şiirden yola çıkıp çeşitli türlerde gezindikten sonra romana geldi.

Romanları da güzeldir Apaydın'ın. Kendi gibi alçakgönüllü, sessiz, acısını içinde saklayan, içine kapalı insanları anlatır. «Sarı Traktör»den, «Yarbükü»nden sonra bozkırların garip ve mert bir çobanını dile getirdi. Yıkılıp gitmek üzere olan bir kır ağasının yoz davarını altı aylığına güden, sonra da dağların ardındaki yoksul köyüne çekilen o çoban şimdi ne yapar bilmiyoruz. Bilmediğimiz sade bu mu? Ya Taşova'nın Görekli köyünden tütün emekçisi Ağ Osman? Onun karısı Durdu, kızı Güldane, oğlu Yaşar, kardeşi Hüseyin? Hırlısı türlüsüyle Görekli köylüleri? İşte «Tütün Yorgunu» bunların romanı...

Bir bakıma Ağ Osman son dönemin tipik Anadolu köylüsü oluyor. Arpa, buğday, derken endüstri bitkilerinden birini ekmeye başlamış. Tütün üretiyor. Pancar da olabilirdi bu. Anason, ayçiçeği, pamuk da. Öteki geleneksel tarım ürünlerini bırakmamış. Kişiliği eski üretim içinde oluşmuş bir tarımcının, yeni ürünlerin gerektirdiği değişik yöntemlere, hızlı, dakik çalışmaya uyabilmesi çok zor oluyor. Tütün işi olağanüstü ivedilik is-

tiyor. Yorgunluklar üst üste yığılıyor. Bunca çileye karşılık ürün de fazla para tutmuyor.. Aile ve çevre ilişkilerinde doyumsuz kalan adam, üretim ilişkilerinde de aldatıla sömürüle daha başka, daha acı bir doyumsuzluk içine yuvarlanıyor. Kişilik sapmaları, saplantıları beliriyor. Ruhsal sağlığı bozuluyor.

Araçları eksik Osman'ın. Büyük büyük kamyonlar, kooperatifler olmalı ona. Yok! Tarlada kırdığı tütünü, öldürücü yaz sıcağının altında uzun yollar teperek, dik yokuşlar çıkarak, küfeyle kendisi taşıyor. Tarladakinin hepsini böyle kırıp köye taşıyacak, sonra da eliyle tek tek dizecek, kurutacak. Karısı kızı da çalışıyor, dur durak bilmeksizin çalışıyorlar ama bitmiyor iş. Osmansa, eskiden beri ivecen bir insan zaten. Karıyı kızı sıkıştırıp duryuor; gün dirlik vermiyor onlara:

«Haydin! Eller kurtardı, biz kaldık! Daha şuncaz yeri bitiremediniz mi? Daha dizilecek bunlar! Çabuk olun!..» İkindiye doğru dizmeye başlıyorlar. «Haydin! Durmayın!..» Derken, abuk sabuk konuşmaya başlıyor.

«Oynattı!» oluyor adı. Elleri, parmaklarında tütün yokken de tütün dizme hareketleri yapmaya başlıyor. «Haydin! Durmayın!..» Mal bölüşümü yüzünden kavgalı, belki de küsülü olduğu kardeşi Hüseyin'i çağırıyorlar. O da caminin önünden köy hocasını sesliyor.

Tâ yüksek dağların başındaki Keçeci Dede'ye gitmesi gerek Osman'ın. Orada okunacak, «tedavi» görecek. Koynuna konması gereken yirmi lirayı da Hüseyin bulup çatıyor. Kurban kesilecek. Onu da Güldane'nin sözlüsü Aligilden alıyorlar. Köylü çıkıyor dağın başında Keçeci Dede'ye. Çoğunun derdi et yemek. Kurban edilen toklunun yarısı ocakzade Yasin efendiye ayrılıyor. Başı ,ayağı, derisi de ona. Yarısını pişiriyorlar. Bir kazan

da pilâv. Muhtar başta, köylüler çalakaşık karın doyururken Ağ Osman'ı karanlık bir odaya alıp direğe bağlıyorlar. Korkutup döğüyorlar başına vura vura. İyileşeceği yerde kötüleşiyor. Habire tütün dizme hareketleri yapıyor, habire «Tütün tütün tütün...» sayıklıyor. Kurban etini yiyip bitiren köylüler topluca köye dönüyorlar. Durdu kadınla Hüseyin ise ertesi gün on lira verip başka köylülerin katırıyla son derece bitkin hale gelen Osman'ı köye indiriyorlar.

Bu sefer bir sağlıkçı'nın yolu düşüyor Görekli'ye. O da diyor: «İlle Samsun'a, akıl doktoruna götürün! Keçeci Dede'ye götürmeniz yanlış olmuş!» Ama hani para? Öküz satılıyor! Başında kim gidecek? Kardeşi Hüseyin yine bırakıyor kendi işlerini yüzüstü. Eşekle cipin olduğu köye iniyorlar. Ciple kasabaya. Oradan da otobüsle Samsun'a. Hastanede en az bir ay yatması gerek. Çevresini değiştirmesi, ruhsal sağlığı üstüne baskı yapan koşulları unutması gerek. Ama yok bir haftalık bile olanağı. Bulgusu şu oluyor doktorun: «Bu Osman tütün yorgunu! İyileşme umudu az. Çünkü koşulları zor. İyileşse bile elleri hep tütün dizer...»

Yetersiz araç, ağır iş koşulları, teknik kolaylık yokluğu, bilgi, kredi, destek eksikliği; zorları daha da zor yapıyor. Maddî baskılar altında aklı çıvıp giden yüzbinlerden biri oluyor Osman. Sağlık güvencesinden temelli yoksun. Bir yandan da karacahilliğin pençesinde. Artıyor eksilmiyor omuzlarındaki sömürü. Sömürüldükçe bitkinleşiyor. Osman, milyonlarca Osman'dan biri oluyor...

Peki kurtuluş için bir kıpırtıları var mı? Denilebilir ki başkaları öne düşüp elvermedikçe Osmangiller kurtulamaz. Romanda o başkalarında bir iz, ya da bir

belirti de yok. Karısı nereye çeksen oraya gider. Dedeye götürelim, dedeye! Doktora götürelim, doktora! Kızı, kızının sözlüsü, o dünyanın iyisi Ali, kaynatası olacak adamın kurtulması için kurbanlık tokluyu köyden tâ Keçeci Dede'nin başına omzunda taşıyan Ali, herhangi bir politik bilinçlenmeden yoksun.

Köyde bugün görünen çoğu insan gibidir Apaydın'ın insanları. Boşverilmiş, yüzyıllardır bakımsız bırakılmış bitkin bir halk. Osman, ara sıra yazgısına, kendisini bakımsız bırakanlara söver sadece. Uyanmak için, benzerlerine dayanmak için kıpırdamaz. Birlikte kurtuluşa kavuşacağı sınıf ve tabakalardan habersiz. Yoktur köylerin bağrından çıkmış aydınlarla da ilişkisi. Gerçi Samsun'da istasyon lokantasında, akıl doktoruyla bir köy öğretmeni, soğuk bira içip bu halkın kurtuluşu üstüne konuşurlar, ama onlar da Osman'dan kopukturlar. Belki başka Osman'larla ilişkileri var, ama bunlar birbirine bağlanmaz Apaydın'ın romanı içinde!

Belki Apaydın daha çok okurlarına güvenmekte, «duyurma» görevi yapmakta, sadece bununla yetinmek istemektedir. Kurtuluş yolu aramayan, aramayı bilmeyen insanların bu hali çok büyük bir acı vermektedir okurlara. İnsan bu kadar duragan, bu kadar tatsız bir yaşamı nasıl içine sindirebilir? Nasıl katlanabilir bunca acıya? Belki aydınlara seslenmekte Apaydın dolaylı olarak, aydınlara kızmakta, öfkesini onlara ulaştırmak istemektedir.

Her şey gibi sanat anlayışları, edebiyat beğenileri de değişmekte. Güzel yazmak, doğru yazmak, yeterli sayılmıyor şimdilerde. Yazarlarını geçen harika okurlar çağındayız. Sanatın militan görevlerinden söz edilmekte. Eğer kırsal üretim alanlarında Osman gibi emekçiler

varsa, bunlardan yazarlar da sorumlu sayılmakta. Durumlarının anlatılmasıyle birlikte kurtuluş yollarının gösterilmesi istenmekte. Eğer yazarlar, yazarak bunların sadece «durum»larını gündeme getirmişlerse, âdeta suçlu, suçlu değilse bile kusurlu sayılmakta. Üniversitelerde onca bilginin, partilerde onca politikacının, onca yöneticinin, onca birinci dereceden, üst sınıftan falan aylık alan beylerin yakasına yapışmak gelmez kimsenin aklına. Bunlar şayet yine Apaydın gibi görevci yazarlarca söz konusu edilirse o zaman da şöyle söylenmekte özetle: «Üniversite burjuva üniversitesi! Partiler burjuva partileri! Bürokratların hali çıkarı zaten belli! Emekçiler kendi göbeklerini kendileri kesmeli. Nitekim halkımız uyanıyor...» Hiç değilse bu uyanmanın yansımalarını görmek isterler edebiyatta. Böyle «şema»ların içinde, «yazınsal çözümler» bekleyenlerin ne kadar çok olduğunu iyi biliyorum.

Edebiyatın görevi elbet sadece «yansıtmak» olamaz. Kitaplarımız, romanlarımız, filmlerimiz, öykülerimiz elbet daha geniş kapsamlı, sorunları, ruhsal-toplumsal durumları genişliğine, derinliğine kavrayıcı olmalı. Çıkış, kurtuluş yollarını sezdirmeli. Ama acaba bunun yöntemi, ille de her şeyi kör parmağım gözüne kabalığıyla bir bir göstermek midir? Bu savda olanlara Apaydın'ın romanlarını salık vermek gerekir. «Yoz Davar»ı özellikle. «Yoz Davar»dan sonra «Tütün Yorgunu»nu. Arkadaşımı savunmuyorum. Buna gerek yok. Ama binler, on binler halinde çoğalan okurlara ulaşan bunca acı boşa gitmez, bütün dünya gibi toplum ve ülkemiz de evrile devrile bir yeni biçime varır elbet. Başka türlü olmayacağını, olamayacağını sezdiren bir edebiyattır Apaydın'ın edebiyatı. İnsanın içini burgu gibi oya oya kanatan acıların edebiyatı.

ROMANCI GÜNLÜĞÜ

Mehmet Seyda

o *«Şiddet Hikâyeleri»* (5.2.1975)

Ahmet, kırk beş yıldır Babıâli'de. Ünlü bir yayınevinin tezgâhtarıdır. Kim Kimdir Ansiklopedisi'ni ona yazdırsalar yeridir. Nuh-u nebiden kalma bir kitabın adını söylemek yeter; tırmanır merdivene, tozlu raflarda eliyle koymuşçasına bulur, verir.

Bir kitap sormaya girmiştim dükkâna. «Abi, seninki de amma iş!» dedi gülerek. «Kapağındaki adı başka, kapak içindeki adı başka!»

Alıp getirdi, gösterdi. «Şiddet Hikâyeleri» nin çıktığını böylece Ahmet'ten öğrenmiş oldum. Kitabı ilk düzenlediğim sırada içinde Marquis de Sade'dan Osman Şahin'e kadar 40 hikâyeci yer almıştı. «Çok hacimli olacak. Nasıl basacağız?» demişti dostum Nayır. Aslında, aradan yıllar geçmesine karşın kimini hâlâ unutamadığım, belleğimde kalmış hikâyelerdi bunlar. Ama 900 sayfayı bile aşıyordu. İleride ikinci bir cildin basılabileceğini düşünerek, istemeye istemeye, yirmisini gözden çıkarmışken, Ahmet Naim'in «Cinci Mustafa»sına, Şolohov'un «Leke» sine, Adnan Veli'nin «Lâz Rifat ve Katilleri» ne, Haytov'un «Düğün» üne, Fakir Baykurt'un «Buğday Ekme Zamanı» na, Muzaffer Buyrukçu'nun «Dünyada Bir Gece»sine, Tarık Dursun'un «Bağrıyanık Ömer ile Güzel Zeynep»ine, Bekir Yıldız'ın «Bedrana»sına, Osman Şahin'in «Kızıl Yel»ine ilişmemiştim.

Baktım bunlar gitmiş, kitap benim «Baba» adlı hikâyemle bitmiş. Burada onları savunmak bana düşüyor.

«Cinci Mustafa», Türk gerçekçi hikâyecilik akımının hemen hemen ilk temsilcilerinden Ahmet Naim'in en etkin hikâyelerinden biriydi. Ahmet Naim adı sanı unutulup gitmişken, Tercüman gazetesinin açtığı hikâye yarışmasında, bileğinin hakkıyla, «mansiyon» kazanmıştı. «Lâz Rifat ve Katilleri», Adnan Veli'nin, yayınlandığı yıllarda çok ilgi gören «Mapusane Çeşmesi»nin bence en başarılı hikâyesidir. Öbür hikâyeler, üç aşağı beş yukarı, hep gördüğü, yaşadığı şeylere dayanır, ama «Lâz Rifat ve Katilleri»ni Adnan Veli ancak hükümlüden hükümlüye anlatılarak gelen korkunç bir olayı kulaktan dinleyerek, yalnız bu hikâyesinde ince zekâsıyla yaratma gücünü kullanarak yazdı. Fakir Baykurt'un «Buğday Ekme Zamanı» da böyle: «Cüce Muhammed»in ilk baskısında çoğu hikâyeler röportaj havasındayken, bu hikâyeci öbürlerinden farklıdır.

Ölmüş hikâyecilerimiz ayrı, yaşayan hikâyecilerimiz! Eğer antolojiye girme konusunda sizden bir itiraz gelmemişse, hepinizden özür dilerim!

o *Kalbim, Daha Durma!* (18.3.1975)

Yazı makinesinin üstüne düşmüş başımı kaldırdım. Bir el omzuma konmuş, bir ses «Neyiniz var?» diye sormuştu. Hafif bir baş dönmesi ve göz kararması geçirdiğimi ansıyabiliyorum. Ötesi karanlık. Büro arkadaşı Ferit Bey'in yüzü dehşet saçıyordu. Gözleri dehşet saçıyordu. Beni biraz da bu yüz, bu bakışlar korkuttu.

Uyumak, uzun uzun uyumak istiyorum. Hemen hemen başka bir isteğim yok gibi, kalmadı gibi. Oysa yazma konusunda neler, ne tasarılarım var!

o *Aziz Nesin* (4.4.1975)

Telefonda, Taksim'deki bir oyuna girip gidemeyeceğimi soruyor. Daha önce de aramış. Gidemeyeceğimi söyleyince, «Sen ne biçim yazarsın?» diye tatlı-sert çıkışıyor. Kendimi bağışlatmaya, işi hafife alarak geçiştirmeye çabalıyorum. Derken, ölüm'e yazdığı bir açık mektubu okuyor. İçtenlikli bir hesaplaşma bu. «Nasılsa geleceksin, gözlerime bakarak gel. Yataklarda süründürmeden, kalleşlik etmeden, arkadan vurmadan gel.» diyor. Kendine güveni olan her sanatçı gibi, kimseyi kıskanmadığını, kimsenin ölümüne sevinmediğini, düşmanları sevindirecek bir ölüm biçimi istemediğini söylüyor. Korkuyor ölümden ve açıkça, mektup bu korkuyu dile getiriyor.

Paratifodan yeni kalktığım günlerde Marmara Sineması'nda bir film seyretmiştik büyük kızımla. Yıl 1951 falan. Amerika'daki karısının aldattığı «çavuş» aslında ölümü arıyor, çıkarma sırasında korkudan tir tir titreyen «acemi er»leri, «Ben senden çok korkuyorum!» diyerek yüreklendiriyor, korku utançlarını hafifletiyordu.

«Ölümden korkmuyorum!» demek boş sözdür. Korkusunu açıkça söylemek küçültmez hiç kimseyi.

o *Bir Ses* (8.4.1975)

Sesini hemen tanıdım. Mehmed Kemal'di. «Sürgün Alayı»nın yazarı. İçkiliydi. Aklına esmiş arıyordu. Eskiden ne arar, uzun uzun konuşurdu telefonda. «Türkiye'de solcu sayısı kadar solcu parti vardır.» deyişime çok gülmüştü bir gün. Kendimi tutamadan: «Sen, hiç, suç ortakları dokuz buçuk ayda çıkmışken kendisi dört buçuk yıla hüküm giymiş ve içerde demlemiş (ne oldu-

ğu bilinmeyen adam) gördün mü?» diye sordum birdenbire. Bunu biraz da bağırarak sordum. Bana uğramasını söyledim, artık uğrayamayacağını bilerek. Ve telefonu kapattım.

o «*Yarına Başlamak*» (26.5.1975)

Roman sanatı ve romancılarımız üzerinde ilginç görüşleri olan Afşar Timuçin'in romanı. Roman yazmak isteyen Hüseyin'le, fakülte arkadaşı, kocasını Ankara'da bırakmış, kadınca ve insanca onurlu özgürlüğü seçmiş. Ayşe'nin aşkları. Konu konuşmalarla ilerliyor. Betimleme pek az. Sadece «yağmur»a ilişkin. Hüseyin'in kararsızlıkları, içsel sayılacak konuşmaları hiç yadırganmıyor. Ayşe de, erkeği tedirgin edecek oranda dürüst. Toplumda bir yere sağlamca oturmak için kendini arayan yeni tipler.

Herkes herkesi bir şeyi ile etkiler. Afşar Timuçin, geçmiş yıllarda, Ataç Kitabevi'nde, bir sabah, elinde süpürgesiyle yerleri süpürürken beni nasıl etkilediğini bilebilir mi? Çilesi, çektikleri daha o zaman bile yüzünde okunurdu. Küçük burjuva gururunu kırmak! Nice devrimci, eylemci görmüşümdür ki, bu gurur hâlâ barınır kendilerinde. İşçi sınıfından yanadırlar, ama işçi katına inemezler, daha doğrusu çıkamazlar. Ya kendini sürekli denetim altında tutup, uzun ve dirençli bir bilinçlenmeyle erişeceksin buna, ya da baht rüzgârlarının cezaevlerine atışıyla, askerlikte, «beş düğme altında» burnun iyice sürtülerek.. acı çekerek, açlık çekerek.

Ne diyorum? Değişik türdeki romanını okurken Afşar Timuçin karşımdaydı hep.

o *«Bedreddin Üzerine Şiirler»* (1.6.1975)

Hilmi Yavuz'un kitabı, tarçınlı akide şekerinin damakta acı bir lezzet bırakarak eriyişi gibi, anlam yüklü süzcüklerle, zihinde uzak çağrışımlar ve lezzet bırakıyor. Bedreddin'e doğrudan doğruya yaklaşmamış, ama dil aracılığı, çağrışım zenginliği ile yaklaşmış. O «hava» hiç eksilmiyor şiirleri okurken. Birden, şimşek hızıyla çakan güzelim hayal oyunları!

Sevdim, çok sevdim Hilmi Yavuz'un bu şiirleni.

o

BİZE GELEN ESERLER

o *Müstehçen:* 25 tanınmış yazar. Soyut Yayınevi, P.K. 713, İstanbul. İst. 1975, 15 TL.

o *Gün Işığına Çıktıkça* (Denemeler - Eleştiriler): Mehmet Salihoğlu. Ankara 1975, 250 sayfa, 15 TL.

o *Anlaşmanın Önemi - Küçük Burjuva Düğünü* (Deneysel Tiyatro: İki Oyun): Bertold Brecht. Çeviren: Kaya Öztaş. Toplum Yayınevi, Ankara 1975, 12.50 TL.

o *Louis Bonaparte'ın Onsekizinci Brumaire'i:* Karl Marx. Çeviren: Gülen Fındıklı. Köz Yayınları, İstanbul 1975, 12,50 TL.

o *Kugelmann'a Mektuplar:* Karl Marx. Çeviren: İ. Hakkı Gün, Köz Yayınları, İstanbul 1975.

BEDRETTİN ÜSTÜNE ŞİİRLER

Mehmed Kemal

Hilmi Yavuz'u, nerede, ne zaman tanıdım, diye düşünüyorum. Belleğimi yokluyorum, Vatan gazetesinde çalışırken tanıdım. Vatan'a 1960 yılında girdiğime göre, 15 yıl oluyor. O gencecik bir gazeteciydi, bana da «Yassıada»yı yazdığım için «Kurt Gazeteci» adını takmışlardı. Kurtluk, biraz eskimiş, pişmiş anlamına geliyordu. Gökşin Sipahioğlu, Yazı Müdürüydü, bu adı uygun bulmuştu. O günlerin Vatancılarından kimler kaldı? Ahmet Emin, Mesut Özdemir, Adnan Veli, Melih Yener öldüler, Selami Akpınar emekliye ayrıldı, Özcan Özgüder gazeteciliği bıraktı. Ötekiler bir yerdeler. Vatan'ı düşük tirajda bulmuştuk, o ekip tiraji yükseltmişti. Sonra yönetimi başkaları ele geçirdiler, Vatan'a kendilerine de kıydılar.

O zamanlar da şiir yazar mıydı Hilmi Yavuz?... Ben pek bilmiyorum. Şimdilerde ülkemizin iyice bilinen, değer verilen bir ozanıdır. Sonra Hilmi Londra'ya gitti. Orada okullara devam ederek eğitimini tamamladı. Yurda döndükten sonra bazı gazetelerde çalıştı. Ama mesleğin kalleşliğinden gelen davranışlar onun öne geçmesine, barınmasına engel oldu. Hele bir kezinde, heyecanlı bir dille, başına kelenleri anlatmıştı. En yakın beledikleri sevdiği bir gazeteye kapılanacağı zaman kazık atmışlardı.

«Bedrettin üzerine şiirleri»i dergilerde yayınlanırken Hilmi Yavuz'un verdiği örnekler dikkatimi çekiyordu. Rastladığımda beğendiğimi kendisine birkaç kez söylemiştim. Her şair gibi beğenildiği için çok memnun-

du. «Sarı Anastas»ı gördüğümde yeni bir dille, yeni bir şiir söylediğini anlamıştım. «Yelken mutasavvıf ve boynu büküktüler» diyordu. Ekliyordu ardından:

ve işte kırmızı ve sahtiyan
bir kuşak gibi
Duyuyor tanyerini etinde
ilkyaz, koynumuzda bir resimdi
o isyan ki kana kana rumeli
ve yıkık bir ayazma suretinde
onda belirdi

Şiirde söyleyiş, her şeyden önce bir dil yeteneğidir. Ozan, dili hepimizden ayrı bir çeşnide kullanır. «ve bedrettin büyük fırtınalarla uğuldayan kaftanı giydi» demek her babayidiğin kârı değildir. Ancak Bedrettin'in kaftanıdır ki, fırtınalarla uğuldar.

Bedrettin üzerine şiirler yazmayı denemesi de bir cesaret işidir .Daha önce Nazım Hikmet Bedrettin Destanı'nı yazmıştır. Böyle bir konuyu Nazım gibi ulu bir ozanın işlemesinden sonra ele almak bir cesaret, bir iddia işi değilse nedir? Bu konuyu yeniden ele alırken, «Ben de Nazım gibi söylerim.» dememiş. «Ben de bunu Hilmi Yavuz gibi söyleyebilirim.» demiştir. Nitekim, Bedrettin ve arkadaşlarını anlattıktan sonra, bir de «Nazım Hikmet» şiiri yazmıştır. Bu şiir de ötekilerin dokusundadır. Şiirin dokusu içinde tende duyulan bir kurşun, omuzda taşınan bir mavzer görüntüsü vardır. Yasağa uzanan, onu yasak olmaktan kurtaran büyülü bir eldir. Ancak nebilerin, ermişlerin, ozanların elinde vardır bu tılsım, bu büyü!

«hüzün ki en çok yakışandır bize / belki de en çok

anladığımız / biz ki sessiz ve yağız / bir yazın yumağını çözerek / ve ölümü bir kepenek gibi örtüp üstümüze / ovayı köpürte köpürte akan küheylan / ve günleri hoyrat bir mahmuz / ya da atlastan bir çarkıfelek / gibi döndüre döndüre / bir mahpustan bir mahpusa yollandığımız / biz, ey sürgünlerin nâzım'ı derken / tutkulu, sevecen ve yalnız / gerek acının teleğinden ve gerek / lâcivert gerğefinde gecelerin / şiiri bir kuş gibi örerek / halkımız, gülün sesini savurup / bir türkünün kekiğinden tünerken / der ki, böyle yazılır sevdamız / hüzün ki en çok yakışandır bize / belki de en çok anladığımız.»

Şiirinin içinde eski sözler gibi dokunaklı gelenler vardır. Sözün eskiliği olur mu? Bir söz, bir ozanın dizeleri arasında yaşıyor, yaşatılıyorsa, eskimemiştir. Dahası var, eskimek şöyle dursun, can bulmuştur.

Söz, ozanın elinde dalında tüneyen ya da kafese kapatılan bir kuş değildir. Söz, ozanın yerli yerine oturttuğu sonra da okuyana onaylattığı bir araçtır. Ozan, söz saltanatının sultanıdır. En azgın küheylanı kantarmasını çekerek dize getirir. Artık onun dilediği doğrultuda doludizgindir.

Hilmi Yavuz toplumcu bir ozandır. Toplumculuk uzun yıllar yoksulluktan yana olmak biçiminde anlaşılmıştır. Politikada böyle anlaşıldığı gibi, sanatta yoksul halkın yaşantısını dile getirenlere toplumcu gözüyle bakılmıştır. Oysa ne politikada, ne de sanatta salt yoksulluktan yana olmak toplumculuktur. Toplumculuk her şeyden önce bir öğretidir.

Değeri yaratan önce işgücü, sonra emektir. İşgücünün de özü işçi kesimindedir. Bizim şiirimizde işçi kesiminin yanında olan ilkin Nazım Hikmet'tir. Onun için

burjuvazi Nazım Hikmet'ten uzun yıllar çekinmiştir, adını unutturmaya çalışmıştır. Nazım'dan önceki şiir akımlarının hiç birinin içinde emek ve emekçi açıkça ortaya konmamıştır.

Garipçiler (Birinci Yeniciler), ondan sonra gelen İkinci Yeniciler de emek ve emekçi işini açıkça ortaya koymamışlardır. Şiir geleneğimize uygun, güzel sözler söylemişlerdir. Ancak birinciler süslü sözlerden koparlarken, ikinciler Haşim gibi süslü sözler söylemişlerdir. Sözlerinin içeriği içinde işçi sınıfı öğretisi açıklık kazanmamıştır. Yoksulluktan yana olmuşlar ama, işçi sınıfı öğretisini cesaretle ortaya koyanlardan olamamışlardır. Nazım'ın uzun yıllar yok sayılması unutturulmaya çalışılması bu yüzdendir.

Bugün de Nazım'a arka çıkarlarken onun işçi sınıfı öğretisinden yana oluşunu ön plana almıyorlar, söz sanatında yaptığı güzelilkleri öne sürüyorlar. 1940 Kuşağı dediklerimiz Nazım Hikmet'in işçi öğretisinden yana oluşunu, işçi sınıfı öğretisini sürdürmüşlerdir.

Hilmi Yavuz, Nazım için yazdığı şiirde onun gurbetçiliğine değiniyor. Hilmi Yavuz öğretide Nazım doğrultusunda olduğu için ilerde şiirde de o doğrultuda değişik örnekler verecektir. Ben, onun geliştikçe, palazlandıkça bunları yapacağını umuyorum. Nazım'ın ve onu izleyenlerin unutturulmaya çalışıldığı dönemde, Hilmi Yavuz gün gelecek çoklarından ayrılacaktır.

Kitabını okuyun, güzel söylenmiş şiirler bulacaksınız!

YELKOVAN NOTLARI
III

fakiri fakir yaratmış»
«Allah zengini zengin,

Suat Taşer

Pazartesi, 7 Haziran 1971

— Böyle demiyorlar mı, cinlerim başıma deriliyor. Ağalar diyorum, bu sözün aslı astarı yok. Hangi hinoğlu hin ne zaman uydurmuşsa uydurmuş, yuvarlayıvermiş lâfı ortaya. Ondan sonra da gelenin ayağına takılmış, gidenin ayağına..

— Tövbe de, öğretmen oğlum.

— Ne tövbesi? Kimim ben Hacı Resul?

— Anlamadım.

— Nereliyim yani? Kimlerdenim? Gülme, cevap ver!

— Buralısın helbet. Şakir çavuşun oğlusun, besbelli.

— Yirmi yıllık öğretmenim. Dokuz yıldır da köyümüzün çocuklarını okuturum, değil mi?

— Okutursun ya.. Allah razı olsun.

— Demek ki, benim işim okumak ve okutmak?

— Orası öyle.

— Ama, yalanı, uydurmayı değil.

— Ben böyle bir kelâm ettim mi Nihat oğlum?

— Deminki sözün...

— Ben demedim onu, ecdadımız demiş. Ne gelir elden?

o

— Köyün kahvesinde bir tartışmadır alır yürür. Şuradan buradan derken, lâf kızıştıkça kızışır. Sakallısı, sakalsızı hep aynı boruyu öttürür. Ama sakınmam

ben sözümü, açık açık ösylerim. Severler beni. Sevdikleri için de eğri bakmazlar.

Akşamüstü, Barbaros köyünden Nihat Taşkın öğretmenle konuşuyoruz. Güleç yüzlü karısı, ilkokulun dördünden beşine geçmiş on bir yaşındaki hanım hanımcık kızı ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi İnşaat Bölümünde okumakta olan oğlu ile bize hoşgeldin'e gelmişler. Hoş gelmişler. Yedi sekiz yazdır bizim fakirhanede, onların fakirhanesinde, arada bir de Urla'nın pazar kahvesinde buluşur, konuşur, dertleşiriz. Yazların birinde, bir akşamüstü Turgut Pura:

— Kalk, öğretmenlere gidelim, demişti; çok iyi insanlardır, seveceksin.

Kalkıp gitmiştik. Gülbahçe köyüne doğru, bizden üç kilometre kadar ötede, telörgü ile çevrili kıyıda iki mi, üç mü ev yapılmıştı o zaman. Bir kısmı da yapılmaktaydı. Kimi Urla'nın içinde, kimi köylerinde, hepsi de öğretmen ve amca, bacanak, enişte, kayınço yakınlığında akraba idiler. Ak düşünceli, geniş yürekli, sıcak kanlı, konuk canlısı, işkilsiz kişilerdi. Çabucak ısınıvermiştik birbirimize. O günden bugüne merhabalarımızın içtenliği, söyleşilerimizin lezzeti arttıkça arttı. İnsan dediğin ne ki? Eti yenmez, derisi giyilmez; bir tatlı dili.. Zamanla kıyıdaki evlerin, evlerdeki insanların sayıları çoğaldı. Derli toplu, dengeli, uyumlu bir *öğretmenler ve akrabalar sitesi* meydana geldi. Gülbahçe köyüne, Urla'ya giden yol onların telörgülerinin hemen yanından geçer. Sabah olsun, akşam olsun, gelip giderken her seferinde korna çalarım. Bizden uzanan iki kola karşılık onlardan beş altı kol uzanır. Gerçekten iyi insanlar.

Karapınar'da günün en sevdiğim ikinci ucu başlamıştı. Keçiler: çıngırakları, tükenmez açlıkları, şeytan

bakışları ve başı soluk sarı poşulu, ayağı yanık kahvemsi lâstik çizmeli, omuzu kıl torbalı, eli sopalı Arnavut çobanın Arnavutça ıslığı ve küfürleri arasında pınardan toparlanmış, sazlıktan geçmiş, yolun sağındaki yamacı sarmıştı. Bütün gün yarışırcasına haykıran ağustos böcekleri susmuştu. Rüzgâr varla yo karası. Yeşili silinmiş deniz maviden mora, mordan lâciverte renk atıyor. Yaban kekikleri, friskinler, kara otlar yapışkan yapışkan kokuyor. Uzaktan yakından kurbağa sesleri.. Hava tam rakı havasıydı. Nihat Taşkın'a dedim ki:

— İlle de Cennete gideceğim diye kesin ve değişmez bir kararınız ve inadınız yoksa, rakı vereceğim. Karapınar'ın bu saati geldi mi, nasıl olur bilmem, kendimi kaşla göz arasında rakının yanında bulurum! Dalından yeni kopmuş kütür kütür bir domates, beş on yaprak göz yaşartıcı biberli roka, bir de oynak palikarya müziği hemen masadaki yerlerini alıverir! Cevabınızı bekliyorum.

Taşkın, iştahla gülümseyerek güleç yüzlü hanımına baktı: Hanımı:

— Nihat bu saatte içmeye alışık değil, dedi.

— Alışır, dedim. Biraz gayret göstermesi yeter.

Gülüştük. İki uzun bardağa iki uzun rakı koydum. Roka bahçeden geldi. Çerez İzmir'den, domates - bizimkiler henüz kızarmadığı için - Urla'dan gelmişti. Taşkın hoşnut parmaklariyle bardağa uzanırken:

— Kolumu kırarım, gönül kırmam, dedi.

— Hah şöyle! dedim. Yaşayın. İçen kazanıyor.

Bardaklarımız tokuştu. Süt renkli, yakıcı canım sıvıdan kocaman birer yudum çektik. Ohhh!... Dünya varmış. Hem de güzelmiş..

— Biz cennete varasıya şarap ırmağının yanında bir de rakı ırmağı olur inşallah! dedim.

Huriye:

— Koka kola ırmağı da olur mu acaba? diye sordu.

— Amerikalı ve yerli iş adamları bu konuda bir kolaylık gösterirler sanırım, dedim.

Huriye Koka Kola getirmek için kalktı. Birer sigara tellendirdik. Taşkın:

— Hiç acelemiz yok, dedi. Eksikler tamamlanmadıkça biz de cennete gitmeyiz!

Hanım hanımcık kız hanım hanımcık kahkahalar attı. Huriye Koka Kola ve ekşi erik getirdi. Yudumlarımızı ikiledik. Çok yakınımızdan bir kırlangıç geçti. Sevdiğim Fahri bey geçti korna çalarak, yanında hanımı. El salladım gülerek..

— Benim doğadan, dünyadan, hele Karapınar'dan şu kadarcık şikâyetim yok. Hani bir kolayını bilsem, şu denizin hışırtısını, şu rüzgârın sesini ,sardunyaların rengini, firiskin otlarının kokusunu, çamların filiz yeşilini, güvercinlerimin guguklarını, Çakır'ı, Şevket'in eşeğini bırakıp gitmem oraya.

Huriye:

— Her zaman böyle düşünüp böyle konuşsan ne iyi olur, dedi.

Bu lâfın üstüne kocaman bir yudum daha çektim:

— Konuşana değil, konuşturana bak! dedim, rakıyı gösterdim.

Hanımlar gülüştüler. Nihat Taşkın büyük hoşnutlukla başını salladı ve bardağa yapıştı. Kurbağalar bir hayli uzun süren akorttan sonra akşam konserine başlamışlardı. Çekirge orkestrası ayrı bir havadan çalıyordu. Çakır uzaktan havladı. Küçük Karabaş yakından cevap verdi. Şevket kara ineğini getirdi, yolun alt yanına bağladı. Birazdan süt sağacaktı. Süt kovasının içinde eve sıcak sıcak, köpük köpük gelecekti. Huriye sütü süze-

cek, ocağa koyacak ve mutlaka taşıracaktı. Ben olayım, o olsun, bir güne bir gün sütü taşırmadan pişirdiğimizi hatırlamıyorum! Tencerenin başında beklediğimiz, gözümüzü dört açtığımız halde yine de taşırdık, taşırıyoruz! Nasıl iş, anlayamadım gitti.

Rakıları tazelemek üzere kalktığımda Nihat Taşkın:

— Artık içmeyeyim, dedi. Bize müsaade, geç oldu.

— Ama, demeye kalmadı, hanımı atıldı:

— Evet, çok geç oldu. Hemen kalkalım.

Hemen de kalktılar. Huriye atıldı:

— Yağlı, yavan ne varsa yeriz, sonra gidersiniz, dedi.

— Sen çok yaşa Huriş! dedim.

Onlar direndi, biz direndik. Sonunda, Allah'ın ve Huriye'nin dediği oldu. Lüks ışığında, denizin hışırtıları ve faşırtıları arasında, çekirge ve kurbağa orkestraları eşliğinde felekten güzel bir gece çaldık.

Saat 22.00 sularında emektar Skoda ile onları götürüp evlerine bıraktık, döndük.

Samanyolu ışıktan bir nehirdi. Yıldızlar yakın ve iri. Karşı kıyıdaki balıkçı kahvesinin lüksü daha sönmemişti. Denizde şaplamalar duyuldu; herhalde büyük balıklar küçük balıkları kovalıyordu. Farlarının şavkı evi yalayarak bir kamyon geçti Karaburun'a doğru. Çakır havladı. Sol yandaki inşaatta çalışan sarı benizli, sıska delikanlı ciğerleri sökülürcesine öksürdü. Huriye:

— Kahve içer misin? dedi.

— İçmem, dedim. Birer sigara yakalım ve yatalım.

Biz terasta susarak son sigaralarımızı içerken radyonun spikeri gözaltına alınan ve tutuklanan öğretmenlerin yeni listesini okuyordu.

Güvercinler uyumuştu.

ARADA SIRADA:

ANLAMANIN MUTLULUĞU

Mehmet Salihoğlu

Öyle insanlar var ki, bir şeyi anlamanın ne olduğunu bile bilmeden, anladı sanısı içinde ferman kesip dururlar. Küçümserler olanı biteni. Bilgi ışığı kafalarının mahzenine ikinci pencereden bile düşmemiştir. Anlamak, kavramak, bilmek, bellemek onlar için hiç önemli de değildir. Önemli olan kişinin konumu, toplumdaki yeri, elde bulundurduğu varlıklar, olanaklardır. Somut değerlerdir. Kişi o konuma, o yere nasıl gelmiş, nelerin, kimlerin yardımı ile gelmiş, neler pahasına nelerden vazgeçerek gelmiş, aldığı sonuçta kendi öz katkısı nedir, onların umurlarında bile değildir. Umurlarında olan, o kişinin o yerde, o düzeyde bulunması. Hele kişinin zenginliği, nesnel gücü için, bir gerekçe aramayı uslarından bile geçirmezler. Madem ki zengin, madem ki güçlüdür, başarı onda, erdem onda, saygınlık onda demektir. Bir rastlantı, bir bilinçli çıkarcılık, bir kurnazlık, bir dalavere ile; dürüstlük, bilginlik, yaratıcı erdemlilik arasında hiç bir ayırım gözetmezler. Böylelerinin bir tepeye kartal gibi uçarak mı, yılan gibi sürünerek mi, yoksa insan gibi tırmanarak mı varmanın daha güzel, daha erdemli, daha saygın olup olmadığı gibi bir sorunları da yoktur. Kendileri de bir gün bir rastlantı ile, ya da ödünler vererek, aldatarak, yüzsuyu dökerek, özendikleri insanlar gibi bir yetkiye, bir güce, bir varlığa kavuştular mı, o yere varan basamaklardan alınması gerekenleri almamış, sindirmemiş oldukları için de kolayca ne gör-

düm delisi olup, kondukları durumu kendi üstünlüklerine bir kanıt diye göstermeye çalışırlar. Eski dostlarına, dahası yakınlarına, aile büyüklerine bile tepeden bakmaya başlarlar. «Yurt sorunlarını, dünya sorunlarını anlayacağım da ne olacak? Anlayanların çoğu benden daha zengin mi? Hem onlar dünyayı anlamış olsalardı, önce kendi dertlerine çare bulur, yüklerini tutarlardı. Beceriksizler, bir de tutmuş şuna buna: «Dürüst, bilgili, çalışkan insanlara bu toplumda ekmek yok» diyerek, bu gibi bahanelere sığınarak bizim gibi becerikli, yaşamı anlamış, akıllı insanların ünlerine gölge düşürmeye kalkışıyorlar. Onlarınki kıskançlık değil de nedir?»

Evet ya böyle derler, ya da böyle düşünürler!

Sonra da ülke sorunlarının A B C'sini bile anlayamamışlık, kavrayamamışlık içinde tutar ferman üstüne ferman keserler. Hem de üst perdeden. Anlayabildikleri yok mu? Vardır ama, hep dalavere, hep dümen. Bilimmiş, sanatmış, sağ töreymiş; incelik, yücelik, kavrayış, alçakgönüllülükmüş, umurlarında bile değil! Onlar için varsa da, yoksa da para pul; varsa da yoksa da makam, rütbe, nişan!.. Bir gün altlarından, bir rastlantı rüzgârı ile oturdukları sandalyeyi çekin, toz olacaklardır. Bir yangın hanlarını, apartımanlarını kül etsin, kendileri de kül olacaklardır. Çünkü beğenilesi tekyanları yoktur dürüst, olgun, bilge insanlarca. Oysa kendilerini şaşılacak bir yüzsüzlükle, ölçüsüzlükle beğenirler. Övünülesi bir tek yapıtları, şöyle kendi öz emeklerinin, nâmuslu çabalarının ürünü olan tek bir varlıkları yoktur, yine de şişin şişin şişinirler. Hem de hayasızca. Ve hem de kimin, kimlerin yanında ve de kimlere karşı! Gerçekten boyutlu, erdemli, yaratıcı, insancı dürüst kimseleri gözden düşürmek, onlarla alay etmek ise, en bü-

yük zevkleridir. Böyleleri, kendilerini alkışlayan bir alık da her zaman bulurlar. Bu alık, ya da alıklar, en yakınları arasından, ama bilisiz, görgüsüz yakınları arasından çıkabileceği gibi, yararları, çıkarları, onun dümen suyunda olan kimselerden de çıkabilir. Doğaldır ki, ikinciler alıktan da öte, alçaktırlar! Yaşamak küçülmeye değmez, doğru; ama büyüklenmeye de hiç değmez. Çünkü büyüklenmek, başkalarının gerçeklerini, erdemlerini küçük göstermeye çalışmak, en büyük küçülmedir de ondan. İnsanın kendini tanıması, çevresine, öteki insanlara orantısını bilmesi kadar iyi bir şey var mı? Güçlü insan, kusursuz insan değil, kusurlarının bilincinde olan insandır. Ah, şu Sokrates'in 2500 yıl önceki seslenişi, şu «kendini tanı» öğütü yok mu, inanın, öğretilerin en büyüğü, en yücesi bence odur. Ama anlayan, dinleyen kim?

o

BİZE GELEN ESERLER

- o *Sevgiye Saygı* (Kısa Yazılar): Sami N. Özerdim. İstanbul 1975, 10 TL. İsteme adresi: P.K. 241, Yenişehir - Ankara.
- o *Sosyalizmin Alfabesi:* Leo Huberman. Çeviren: Alaattin Bilgi. Sol Yayınları, Ankara, 8 TL.
- o *Kızıl Harf* (Roman): Nathaniel Hawthorne. Çeviren: Alaattin Bilgi. K. Yayınları, Ankara 1975, 20 TL.

İÇTENLİĞİ UNUTMAK

Nejat Soyer

Çok önceleri başağrısı üstüne bir şeyler yazmıştım. Yazının karalamasını okuyan bir arkadaş, bunca sorun dururken neden başağrısı, demişti. Yeniyetmeliğimin sonucu, bu sözleri duyunca kendimi suçlamıştım... Yontucu bir dost anlatmıştı, soyut çalışmasına çok kızmış biri, ülken karanlıklara itiliyor sen oturmuş soyut işlerle uğraşıyorsun!.. Bir iki resmim için de aynı tür eleştiriler (?) duymuştum. Yine yeniyetmeliğimin, yine bilgisizliğimin körlüğü ile oturup sorunsal ve de gerçekçi (!) başka resimler yapmıştım. Sonunda, kaskatı kupkuru işler çıktı ortaya, birer astar çektim hepsinin üstüne. Ahlâk konulu bir yazıma da «çok mizahî», «ciddiyeti az» gibi sözler etti bir başkası...

Hep kendimden örnekler vermemin nedeni, sanatın bir dalıyla yeni uğraşmaya başlayan, bu konuda yeterli bilgisi olmayan kişinin nasıl kolayca şaşırıp saptığını açıklamak için. Yeni yeni öğrenirken, bir etkilenmenin sonucu bir şeyler yapmaya çalışırken biri gelip, hani nerede sorunları olan insanlar, toplumsal görevi nedir sanatçının, ne bu kuşlar çiçekler deyince, kolayca sapıtabiliyor genç; hem de, en kötü yol olan bilmeden benimsemeden sorunlar üstüne yazıp çizmeye...

Öyle dar kafalar var ki, üç beş sözcük edinip inciler döktürüyorlar. Öyle ki, ciddiyet ile gerçekçiliği bir görüyorlar. Dahası, gerçekçilik denince, onlar için salt, toplumsal olaylar söz konusudur. Bir resim, bir yontu soyut ise ciddî değildir. Neden? Gerçekçi değildir... Buradan yola çıkıp sizi, topluma karşı görevlerini bilme-

yen, alabildiğine bencil biri olarak suçlamaya girişiyorlar. Deidğim gibi, genç kişi bu konularda yeterli bilgi edinememişse, sapıtacaktır. Evinde, atelyesinde, oturduğu yerden toplumsal sorunları çizmeye başlayacaktır. Şimdi, evinde oturup, birkaç fotoğrafını gördüğü köyleri, gazetelerden, kitaplardan sorunlarını okuduğu köylüleri, işçileri çizerse bu, gerçekçilik olur mu? Olmaz elbette. Ve gerçekten, düşler evreninde yaşamak, gerçeklerden uzaklaşmak budur. Bir sanatçı için, yaşanmayan gerçek düştür, dersem çok kesin sayılmasın. Gerçekçi ve ciddî ressam, çağının sanatçısı denince bu denli yanlış yargıları olanlar açısından ele alınca sözgelişi, Goya en gerçekçi ve de ciddî santçı sayılacak ve Salvador Dali ciddiyetten uzak, gerçeklerden kopmuş biri...

Resim ve yontu alanındaki bu gariplik, yazın için de söz konusu, ne yazık ki. Bu zamanda artık, doğaya ve seviye şiirler yazılmamalı. Sorunlar var, aydınlatılması gereken insanlar var, onlara yazmalı şiiri... Bazı çevrelerce, ciddiye alınmıyor, doğa ve sevi şiirleri. Orhan Veli, şunları yazalı neredeyse otuz yıl oluyor: «Rakı şişesinde balık olsam diyeceğime, meselâ İnsanlık kan ağlıyor der, daha çok ciddiye alınırdım.» Otuz yıl sonra, bazı kafalar hâlâ orada. Bu kafalara göre, Çetin Altan'ın son romanı «Viski» yer yer fizikötesi, gerçeküstü filân sayılacak:

«Kolsuz bacaksız ezik gövde titreyerek doğruldu, başını eski yerine yerleştirmek istiyormuş gibi boynunu sağa sola oynattı. Üç dört metre ötedeki kopuk koluna doğru omuzlarıyle sürüne sürüne yaklaştı, kopuk kolunu da koptuğu yere yerleştirdi. Akmış gözlerini sıvazlayıp, ikisini de yerli yerine oturttu...»

Önce «Çaydanlık» aldı diplomasını. Alkışlarla bir

fabrikatör tabutuna yatırdılar «Çaydanlık»ı. Bir de küçük fabrika koydular kollarının arasına.

«Kereste» bir savcı tabutuna uzatıldı. «Karga» bir yargıç tabutuna.»

«... En yaşlı canavar,

— Hayır evlâdım, dedi, senin tabutun yok.

— Neden?

— Çünkü seni buradayken linç ettik biz hepimiz.»

Gerçek bundan daha açık nasıl anlatılır acaba?... Peki ya, Manuel Scorza'nın «Dikenli Tel» adlı romanı ciddî mi, değil mi? Bu romandan da bir iki alıntı:

«Doktor Montenegro, Bidayet Mahkemesi Yargıcı, Yanahuanca - Üzengi Çiftliğinde Onbeş Irgatın Toplu Enfarktüsten Öldüğünü Bildirmekle...»

«Rancaslıların Mısırlılarla Sidik Yarıştırmak Gibi Niyetleri Olmadığı Halde Diktikleri Koyunlardan Oluşan Piramidin Hikâyesidir.»

Unutulan nedir? Bir kişiye, bir sanatçıya, «sen gerçekçi değilsin, ciddî değilsin» derken unutlan nedir? İçtenlik değil mi? Yaşamadan, duymadan, benimsemeden, zorlamalarla ortaya çıksa çıksa, kaskatı kupkuru şiirler, öyküler, resimler, yontular çıkar. Neymiş? Sanatçılık göreviymiş. Doğru ama, önce içtenlik!.. Ciddiyet, gerçekçilik bu denli önemliyse, içtenlik olmadan ne ciddiyet olur, ne de gerçekçilik...

KİTAP YAKMA ÖZGÜRLÜĞÜ

Cihat Özaydın

Sabah çayını hazla içerken, gazetenizde okuduğunuz bir haber sizi rahatsız etmişe benzer: «— Amazon yerlileri kendilerine uygarlık getiren iki misyoneri öldürüp yediler.» Bu can sıkıcı haber yüzünden çayınıza bir şeker daha atabilirsiniz. Kahvaltınızı bitirmeden sigara içme alışkanlığınız olmasa bile bir sigara da yakabilirsiniz. Eee ne de olsa uygarız, böyle haberlerden rahatsız olarak, üstelik öfke duyacak kültürümüz de var. «— Pis yamyamlar.» deyip geçebilirsiniz ama televizyonunuzda «Soylu Yabanî» adlı belgeseli izledikten sonra, «Adam Yeme Özgürlüğü» konusunda tehlikeli düşüncelere kapılabilirsiniz. Gerçekte elit beğeniyi gocunduran; binlerce yıllık evrimleşmeden sonra insan düşüncesinin yirminci yüzyılda ulaştığı «Çıplak Gezme Özgürlüğü»nün, ilkellerce uygarlığımızdan önce de sonra da uygulandığını görmek olsa gerek...

Mutluluk, humanizma, özgürlük gibi kavramlar söz konusu olunca genellikle, «Acaba altından ne çıkacak?» diye oturduğumuz yerde elimizde olmadan rahatsızlanırız. Nedense bu gibi soyut kavramlar gerçek niteliklerinden uzaklaştıkları oranda topluma mal oluyorlar. Görecelikleri de buradan çıkmış olsa gerek... Her nedense bu kavramlarla ilgili sorunlar da hemen karmaşıklıkla suçlanır. Acınası mutluluk! Acınası özgürlük! Oysa çoğumuzun bildiği gibi karmaşıklık, olayın ya da nesnenin kendisinde bulunan bir niteliği değil, ona karşı gösterilen belirsiz tepkileri tanımlamak için kullanılır. Yazının başlığından ürkmeyin... Kitap yakacak değiliz, hiç de-

ğilse siz bu yazıyı okuyuncaya dek. Sonrası... sonrası bileceğiniz iş.

«Fahrenheit 451», bilirsiniz ünlü bilim kurgu yazarı Ray Bradbury'nin bir romanıdır. Romanı okuyan, ya da Truffaut'nun filmini izleyenler Fahrentheit 451'in, kitapların ateşe limit dayanıklılık derecesi olduğunu da bilirler. Gerek romanı okurken, gerek filmi izlerken içeriğin karabasan etkisi her an duyulur. Sırtlarında alev aygıtlarıyla dolaşan düzen bekçileri köşede bucakta kalmış kitapları yakarken, ileri dünya vatandaşları yazısız resimli serüvenleri izleyip zaman öldürürler.

Uygarlık mı kitaptan, kitap mı uygarlıktan korkuyor dersiniz?

İnsanlık tarihi, gerici düşüncenin bilim ve kitap düşmanlığına savaşıyla geçmişken; bilim-kurgu türünde yazılan romanların hemen tümü geleceğe olan güvensizliği, kurulu düzenin bozulmasından duyulan kaygıyı yansıtırlar. Bilime, açıktan olmasa bile dolaylı bir düşmanca hava, yapıtlarda egemendir. Bununla kalmaz, bilime kitap düşmanlığı da yaptırırlar. Gerici düşüncenin öç alma yöntemi de böyle ne yaparsınız... «Yeni Dünya», Aldous Huxley adlı bir İngiliz soylusunun bilim-kurgu türünde bir romanıdır. Binlerce yıllık düşünce evrimini bilerek görmezden gelen Huxley'in; ilkel yabanılla 'Yeni Dünya Düzenleyicisi' Mustafa Mond'un karşılıklı tartıştırması bir yana, (gerçekte yazar içten davranıyor, çünkü gerici düşüncenin evrimle ilgisi devrimle olan ilgisi denlidir. Aristo ile Bergson arasında ne fark var?) soğukkanlı bir kinle betimlenen Mustafa Mond'un ağzından yazarın, bilim adına kitap düşmanlığı yaptırması ilginçtir.

Huxley; idealist kafa yapısına uygun olarak, sonun-

da kazdığı kuyuya uyuntu felsefesinin düşeceğini anlayınca ilkelin ağzından, «— Mutsuz olma hakkı istiyorum!» der çıkar işin içinden. Öyle midir acaba? Yadsımanın yadsınması mı? Yoksa Nietzche'nin kitaplarda çoktan arayıp bulmasına karşın bir türlü açıklayamadığı şu yanıt mı: «— Seni ben yarattım, seni yok etmek de benim elimde.»

Faşizmin pırasa bıyıklı ulağı Nietzche bakın bu konuda ne diyor: «— ... Yetenekli, verimli, özgür yaradılışlılar, daha otuz yaşlarında 'okumaktan çökmüşler', kibrit gibiler artık; kıvılcım 'düşünce' verebilmeleri için sürtmek gerek — daha sabahın köründe, insan dinçken, gücünün, kuvvetinin şafağındayken, bir kitap açmak ayıp derim buna!» Özgün düşünce doğal olarak yalnız kitap okumayla yaratılamaz. Okuma, diyalektiğin gereği doğru mantıklama için dizge geliştirir, yöntem oluşturur, gerisi usun yeteneğine kalmıştır. Yoksa gökten zembille felsefe indirmek yalnızca idealizmin harcıdır. Ne ki, Nietzche'nin sözlerinde gerçek payı yok da değil... Sanatın, bilimin zabıt kâtipleri, uşakları her zaman olmuştur, olacaktır da, ne de olsa ayak işlerinin yapılması gerek!

Çağımız öğretileri, insan mutluluğunu sağlamak için toplumsal umutsuzluğu büyütedursunlar; gelecekeki öğretilerin sanırım propaganda deyişlerinden biri, «Herkese daha hakça, insanca mutsuz olma hakkı!» olurken bir başkası «Biz herkesten daha iyi, daha çok kitap yakarız!» olursa eğiliminiz ne yönde gelişir?

Çağımız düşünce özgürlüğünü yedeğine alan savaşlara, devrimlere tanık oldu. Bugün düşünce özgürlüğü, Batı'da uygarlığın en önemli kıstaslarından biridir. Uygarız diyorsak her çeşit kitabın serbestçe okunup satıl-

masını kabulleniyoruz demektir. Bizde düşünce özgürlüğü henüz su götürürken kitap yakma özgürlüğü de yanlış biçimde gelişmektedir. Uygun bir dizgenin gelmiş geçmiş bütün yönetimlerce savsaklanması kitapların toplatılıp gizli, sessiz biçimde yok edilmesine yol açmıştır. Bu ise düpedüz kitap yakma özgürlüğüne aykırıdır!

Ne tür bir özgürlük olursa olsun, somut temeller üzerinde durmazsa gerçekliğinden söz edilemez. Özgürlük somut temellerle düzene bağlanmazsa havada Demokles'in kılıcı gibi kalır, düzeni kendisine bağlamaya çalışır, tarihin şaşmaz kuralı olarak da başarır. Bunun için kitap yakma özgürlüğünün geliştirilmesi zorunludur.

Kitaplar açık, dizgesel olarak yakılmalıdır. Kitap yakmadan önce dizilişe özen gösterilmelidir. İlkönce kitaplar nicelik yönünden düzenlenmeli, ciltli, kalın kitaplar, ansiklopediler bir yanda; orta kalınlıkta, ince, küçük kitaplar bir yanda dizilmelidir, bu iş için kurslar açılmalı, kursiyerlere kitaplardan zehirlenmeyecekleri ölçüde nicelik ve nitelikleri hakkında bilgi verilmelidir. Kitapların ilkel biçimde yakılmasının önüne geçilmeli, yakıcılar özel olarak hazırlanan kitap yakma aygıtlarıyla donatılmalıdır.

Nitelik yönünden, düzeni yıkmayı doğrudan amaçlayan kitaplar en üste konulmalı ki can çekişe çekişe yansınlar. Şiir kitapları dolaylı bir etkide bulundukları için alt sıralara konulabilir. Ozanlar alınmasın, şiiri önemsemediğimizden değil, sevdiğimiz için önerimiz bu yönde. Bazı yazarlar, yakılacak nitelikte kitap yazamadıkları halde yalnızca gurur sorunu yaparak ya da kitaplarının satışını artırmak amacıyla «— Beni de yakın!» diye ba-

ğırsalar da kulak asmamak gerek. Çünkü kitaplar yakılma niteliğini yazarın uyarısıyla değil, toplumun beğenisiyle kazanırlar.

Yayınevleri düzenli bir denetim altında olmalı, fırsatçı yayımcıların düzmece kitapları, «... iki kez yakılmıştır, beş kez yakılmıştır...» diye damgalayıp haksız kazanç elde etmelerine olanak sağlanmamalıdır.

Bir başka önemli nokta: Kitaplar beceriksiz faşistlerin yaptığı gibi bir günde, çeşitli yerlerde toplu olarak yakılmamalı, önceden tasımlanarak yakılmalı ki kitap yakılmasını sevenler hoşlandıkları gösteriye gidebilsinler. Bir şiir matinesinde Brecht, Nâzım, Neruda, Aragon gibi ozanlar; roman matinesinde Steinbeck, Amado, Fakir Baykurt, Ehrenburg gibi yazarlar yakılabilir. Yer konusunda çeşitli öneriler gelebilir. Bana göre spor alanları bu iş için biçilmiş kaftan özelliğini taşıyorlar. İlginç bir bileşim olur, bir çeşit kültürün devinimlik kazanması yada bir çeşit sporun kültürleşmesi denilebilir buna.

Bütün bu işleri düzenleyecek, örgütleyecek bir Kitap Toplama ve Yakma Bakanlığı ivedilikle kurulmalıdır. İçişleri, Adalet, Kitap Toplama ve Yakma Bakanlıklarınca ortak bir kurul kurulmalıdır. Bu ortak kurulun etkin biçimde çalışması için bürokratik zorluklardan bağımsız olması, kısacası özerk olması zorunludur.

Okuma sevgisi, kitap yazma özgürlüğüyle doğru orantılıdır. Her yakılan kitabın külleri, kitap sevgisini yeşertip, özsuyunu kitlelerin kanına aşılayan bilinç tohumlarıdır. Anadolu'da bir zaman önce kadınlar kapkacaklarını külle temizlerlerdi. Biz de kitapların külü ile usumuzu yıkayalım, bulanık düşüncelerden arınalım, kitap yakma özgürlüğünü TANIYALIM, DESTEKLEYELİM, GELİŞTİRELİM...

Gün gelir düzen yıldırıcılarının ağızlarından salyalarını akıtarak ateşe verdikleri kitaplar, dört bir yana kıvılcım saça saça yanar; kıvılcım ateşe, ateş yangına dönüşür... Kitaplar yandıkça ateş büyür ötesinde berisinde durulmaz olur, ateşin kızıllığı izleyicilerin gözünü akıtır.. Kitlelerin öfkesi kıvılcım ile, esen yel umudun özlemiyle bütünleşir dağ deniz, gece gündüz demez bir çığ olur, önünde ne varsa ezer gelir, egemenlerin ensesinde yığınların iki bin yıldır içemediği kutsal bozayı pişirir.

o

BİZE GELEN ESERLER

o *İsveç Ceza Politikası:* Ivar Stratıl. Çeviren: Durusoy Yazan, İstanbul 1975, 15 TL.

o *Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı:* Wilhelm Reich. Çeviren: Bertan Onaran, Payel Yayınevi, İstanbul 1975, 30 TL.

o *Bir Neslin Dramı:* Hüsamettin Tuğaç. Çağdaş Yayınları, İstanbul 1975. 20 TL.

o *Sanat Tarihimizin Sorunları:* Doğan Kuban. Çağdaş Yayınları, İstanbul 1975, 15 TL.

o *Beş Komünizm:* Gilles Martinet. Çeviren: Bertan Onaran. Bilgi Yayınevi, İstanbul 1975, 25 TL.

GARFİAS'LA MEYHANECİ BİRBİRİNİ NASIL ANLADI?

Erkut Sezgin

Konuşarak anlaşma bildiğimize göre aynı dili konuşan insanlar arasında olur. İspanyol şairi Pedro Garfias'ın hikâyesini öğrenince şaşırıyor insan. Garfias'la meyhaneci bu işi biri diğerinin dilinden tek kelime anlamazken yapmışlar. Şaşkınlık şurdan: İspanyol şairinin hikâyesinde bir şey var; ki dudak bükmek, gülümseyip geçmek, şaka tarafından almak yerine gerçekliğini kabullenmemek elinden gelmiyor insanın: Birbirinin dilinden tek kelime anlamayan iki insanın konuşarak anlaşmasını doğal bir gerçek gibi karşılatıyor bize!

Hikâyeyi Neruda'nın hayatını anlattığı kitaptan Sadun Tanju Cumhuriyet'teki yazısına almış:[3]

«İç Savaş'ın sonunda dünyanın dört köşesine fırlatılmış mutsuzlardan biriymiş Andaluzyalı şair Pedro Garfias ve İskoçya'nın küçük bir kasabasında, tek başına, yaşamını bundan sonra nasıl sürdüreceğini düşünüyormuş.

Şair ve Meyhaneci

Şöyle anlatır Neruda hikâyeyi:

«Andaluzyalı şair bütün gününü kalmakta olduğu küçük şehrin eski şatosu yanındaki meyhanede geçirmeye başlar. Tek bir kelime bile İngilizce bilmediği için meyhanede yalnız başına oturur ve dertli dertli birasını yudumlar. Bu kendi halinde ve sessiz müşteri meyhanecinin ilgisini çeker. Bir akşam bütün müşteriler

---

[1] *Cumhuriyet, 16 Haziran 1975.*

meyhaneyi terkettiğinde ona biraz daha kalmasını rica eder. İki adam karşılıklı şöminenin önüne otururlar, hiç konuşmadan içmeye devam ederler. Yanan odunların çıkardığı ses onların yerine konuşur. Meyhaneci Pedro'yu her akşam içkiye davet etmeye başlar. Hiç konuşmadan, kendisi gibi karısı ve çocukları olmayan bu adamla karşılıklı içerler. Aradan günler geçer. Dilleri çözülür. Garfias ona iç savaş sırasında başından geçenleri anlatır. Anlattıklarından tek bir kelime anlamasa da, meyhaneci dikkatle hiç sesini çıkarmadan onu dinler, bütün heyecanı ve küfürleri ile.. Daha sonraki günlerde İskoçyalı ona başından geçenleri anlatır. Herhalde çekip gitmiş olan karısını ve şöminenin üzerinde üniformalı resimleri duran oğullarının kahramanlıklarını anlatıyor diye düşünür Garfias. Meyhanecinin söylediklerinden o da tek bir kelime anlamamaktadır. Buna rağmen iki yalnız adam arasındaki dostluk bağı sağlamlaşır. Her akşam oturup, gecenin geç saatlerine kadar birbirinin anlamadığı dilde sohbet etmeyi bir gelenek haline getirirler. Garfias Meksika'ya doğru yola çıkmak zorunda kalınca, karşılıklı son bir kez daha içerler ve ağlayarak birbirlerini kucaklaralr. Üzüntüleri sonsuzdur. «Pedro» diye sordum şaire, sana neler anlatırdı o adam acaba?» «Hiç bir zaman bir kelimesini bile anlamamıştım Pablo! Fakat onu dinlediğim zaman sanki her şeyi anlıyormuş gibi bir duygu vardı içimde. Ben konuştuğum zaman da onun beni anladığına emindim.»

Olayı, içkinin de etkisiyle başlayıp sürdürülen bir «sağırlar diyaloğu» diye yorumlamanın, insanca bir gerçekliği yoksadığını farkedişimizden geliyor şairle meyhanecinin diyaloğunun anlamlı olduğuna, konuşurken birbirlerini anladığına dair güvenimiz.

Ama denebilir ki, şairle meyhanecinin diyaloğunun anlamlı olduğuna dair bu gerekçe, farkettiğimizi söylediğimiz «insanca» yan, gerekçe olmak için yeterli değil; meyhaneciyle şairin diyaloğu aslında bir sağırlar diyaloğudur, çünkü ortak bir dilde sürdürülmemiştir.

Böyle bir eleştiriyi kimse aklından geçirmeyebilir de. O zaman, şairle meyhanecinin o konuşmalarıyla birbirlerini anladığına inanıyoruz demektir. Fakat o zaman, aynı dili konuşmayan iki insanın birbirini anladığına nasıl inandığımızı kendimize sormamız gerekir.

Olayın bizde uyandırdığı sempatiden mi geliyor meyhaneciyle Garfias'ın birbirlerini anladığına güvenimiz?

Sanırım bu soruya «evet» diye cevap veremeyiz. Çünkü, meyhaneciyle Garfias'ın diyaloğunu anlamlı bulduğumuz için ona «insanca» diyoruz. Bu sözümüzün sempatiden geldiğini kabullenmek onun bir sağırlar diyaloğu da olabileceğini kabullenmek olurdu. Onların birbirlerini anladığını kabul ediyorsak, «sempati»ye boş verip bu anlaşımın nasıl gerçekleştiğini anlatmaya uğraşmamız gerekir.

Garfias'la meyhanecinin birbirlerini anladığı ölçüde aynı dili konuştuğunu gösterebilirsek, olayı şaşırtıcı kılan çelişik görünümünden çıkarabiliriz.

Konuşma en gündelik işimiz olduğuna göre, konuşurken ne yaptığımıza bir göz atarak sorun'a bir cevap bulabiliriz belki. Örneğin, birine söylediğimiz ve bize söylenen sözleri anlam bildiren-gösteren v.s. sesler olarak düşünebilir miyiz? Böyle düşünen birine ses'in anlamını «bildirme»sinden-«gösterme»sinden ne anladığını sormamız gerekir. Bazen, «anlam» yerine «kavram göstergesi v.s.» de denir ama, burada açıklama gerekti-

ren bir sözcük bir başka sözcükle değiştirildiğinden biz de sorumuzu yineleyebiliriz: söylediğimiz söz kavram gösteren-bildiren bir ses'se, Ses'in kavramı gösterme-bildirme işini nasıl gördüğünü, ses'in kavram'laşmasının hangi koşullara bağlı olduğunu sorabiliriz.

Örneğin, «nasılsınız» sözü neden bir papağanın ağzından çıktığı zaman «anlamsız», «ezbere», «düşünülmeden» söylenmiştir de insanın ağzından çıktığı zaman «anlamlıdır», «bilinçle söylenmiştir»? Papağan düşünmediği için mi? Nerden biliyoruz papağanın «anlamadan», «düşünmeden», insanın «anlayarak», «düşünerek» söylediğini?

Papağanın sesi taklit ettiğinden, fakat sesin gösterdiği-bildirdiği anlamı yorumlayamadığından, insanınsa yorumlayabildiğinden sözetmekle sıyrılamayız bu sorudan. Ses'in bildirdiği-gösterdiği anlamı yorumlamakla yorumlayamamak arasındaki farkın neden ibaret olduğunu söylememiz gerekir.

Kuşkusuz bunu söylemesi zor değil; örneğin, papağan «nasılsınız» derken ne elimizi sıkar ne de bize gülümser, hattâ yüzümüze bile pek bakmaz, «iyiyim» diye cevap verseniz birkaç kez daha «nasılsınız» diye ciyaklayabilir. Papağanın «anlamadan», «ezbere», «yersiz» konuştuğunu bu yüzden düşünürüz. Daha doğrusu papağan «ezbere» bile konuşmaz. «Ezbere konuşma» insanların konuşmalarının bir yüzünden sözederken kullandığımız bir deyim olduğuna göre, «nasılsınız» papağanın ağzından çıkan bir sestir sadece.

Bu küçük karşılaştırma, «nasılsınız» sesinin gürültü olmaktan çıkıp nasıl kavramlaştığına, kavramların karşılıklı insan tutum ve davranışlarıyla (sosyal pratik) belirlendiğine dikkatimizi çekebildiyse amacına ulaştı sa-

yılır. Sözleri «anlayarak», «düşünerek», «bilinçle» söyle diğimizi karşımızdaki insanların tutum ve davranışlarından, sözlerimiz karşısında söylediklerinden ve yaptıklarından biliyor gibiyiz. (Karşımızdakiler de bizim eylemlerimizden.) Bir sözün anlaşılması düşüncelerimizin değil karşımızdaki insanların eylemlerinin tanıklığına dayanıyorsa, Garfias'ın şu sözlerinin bir çelişkiyi dile getirmediğine neden inandığımızı söyleyebildik demektir:

«Hiç bir zaman bir kelimesini bile anlamamıştım Pablo! Fakat onu dinlediğim zaman sanki her şeyi anlıyormuş gibi bir duygu vardı içimde. Ben konuştuğum zaman da onun beni anladığına emindim.»

Davranış ve dışavurumların karşılıklı tanıklığından doğan anlaşım, sözcüklerin yorumundan doğan anlaşımı aşmış, göz önüne çıkmış bu olayda. Oysa bize görünür olan hep ikincisidir. Davranış ortaklığından doğan anlaşımı sembol kullanarak, sembolü davranışın yerine geçirerek sürdürebildiğimiz için, anlaşım'ın sembollerin yorumundan doğduğunu söylemişlerdir çoğunlukla.

Sembollerin yorumuna dayanan anlaşım'dan sözedebiliriz, ama sembollerin yorumunun davranış ortaklığından gelen anlaşım'a dayandığını unutmamak koşuluyla. Bunu unutmazsak, sözcükler hakkında ileri sürülen «kavram göstergesi-bildirisi v.s.» başlıklı açıklama kılığındaki yanılgılardan da kendimizi koruyabiliriz. Göstererek bir şey anlatmak için önce «gösterme» işinin anlaşılmış olması gerektiğini gözden kaçırmazsak[2] «göster-

---

[2] *«Bu» sözcüğünün anlamını bu diye göstererek öğretebilir miyiz... diye soruyor Wittgenstein: Philosophical Investigations, P. 9.*

me-gösterge» terimlerini bütün sözcüklerin (ya da sembollerin) nasıl işgördüğünü açıklamada kullanmaktan da kendimizi alakoyabiliriz.

Garfias'la meyhaneciye gelince, Garfias İngilizce, ya da meyhaneci İspanyolca bilseydi bile daha fazla anlaşmış olmayacaklardı.

«Daha yetkin bir anlaşım için, sembolleri aracı kıldığımız diller olmasa da olabiliyormuş...» gibi bir şey demek istemiyorum bununla.[3] Garfias'la meyhanecinin anlaşımında sadece davranış ve dışavurumların karşılıklı tanıklığı var. Söylemek istedikleri dışavurumlarını aşmadığından, Garfias meyhaneciyi, onun da kendisini anladığından emin olduğunu söylüyor. 'Sözcüklerin yorumuna dayanan anlaşım'a gereksinim ortada olmadığına göre, ikisi de İngilizce ya da İspanyolca konuşsaydı, anlaşım yine sözcüklerin yorumundan çok dışavurumların karşılıklı tanıklığından gelecekti. Yalnız, belki biz o kadar şaşırmayacaktık, onların aynı dili konuştuğuna bakarak.

---

[3] *Tersine, ortak davranışı sembolle değiştirebilmenin, davranış olmadan aynı şeyi sembol kullanarak da söyleyebilmenin önce sosyal eylemi ekonomize ettiği ortada. Bundan başka, sosyal pratiğin çok yönlü gereksinimlerini karşılamaya yönelik metodolojilerin geliştirilebilmesi de, kavramların senteze uğartılabilmesine, aralarında formel mantığa bağlanarak eşdeğerlikler kurulabilmesine bağlı. Bütün bunların, sembollerin kullanımına bağlanan sosyal pratiğin içinde geliştiğinin unutulmaması gerekir kuşkusuz.*

YENİ UFUKLAR
Son baskı tarihi: 31.7.1975

ÇAN YAYINLARI

1. BU CENNET BU CEHENNEM
Denemeler
Vedat Günyol
15 TL.

2. DEVRİMİN BAĞRINDA
Robespierre
Çev.: V. Günyol
10 TL.

3. MARKSÇILIK VE BİLİMSEL DÜŞÜNCE
Laurent Schwartz
Çev.: V. Günyol
10 TL.

YENİ UFUKLAR
P. K. 1034
Karaköy - İstanbul.
adresinden isteyiniz.

YENİ UFUKLAR : Aylık Sanat, Düşünce Dergisi, Sahibi ve yazı işleri sorumlusu: Vedat Günyol. Yönetim yeri: Cağaloğlu, Himaye-i Etfal sokak, Mirat han, No. 202 İstanbul, Yazışma ve havale adresi: YENİ UFUKLAR, P.K. 1034), Karaköy, İstanbul, Telefon 27 49 74, Yıllık abonesi: 90 TL., altı aylığı 50 TL., Yabancı ülkeler için iki katı alınır, İlân: Kapakta santimi 150 TL., sayfalarda 75 TL.

Hilâl Matbaacılık Koll. Şti. - İstanbul

Fiyatı: 7.50 TL.